

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Journal of Divinity Faculty of Recep Tayyip Erdogan University

ISSN: 2147-0049 e-ISSN: 2147-2823

RTEÜİFD, June 2017, 6 (11): (7-51)

Cem Dergisi'ne Göre Alevilik'te Sosyal Hayat, Kurumlar ve Gelenekler
Social Life, Institutions and Traditions in Alawism Presented in Journal of Cem

Ahmet İshak Demir

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üni. İlahiyat Fak.,
İslam Mezhepleri Tarihi Bölümü
Associate Professor, Recep Tayyip Erdogan University Faculty of Theology,
Department of History of Islamic Sects
Rize/Turkey
ahmet.demir@erdogan.edu.tr
ORCID ID: orcid.org/0000-0003-0994-6313

Yaşar Şanlı

Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üni. İlahiyat Fak.,
İslam Mezhepleri Tarihi Bölümü
Graduate Student, Recep Tayyip Erdogan University Faculty of Theology,
Department of History of Islamic Sects
Rize/Turkey
yasarsanli61@hotmail.com
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-7535-3105

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 1 Nisan / April 2017

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Haziran / June 2017

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2017

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June

Cilt / Volume: 6

Sayı – Issue: 11

Sayfa / Pages: 7-51

Cem Dergisi'ne Göre Alevilik'te Sosyal Hayat, Kurumlar ve Gelenekler

Öz: Bu makale *Cem Dergisi'*nde sunulan haliyle Alevilik'te sosyal hayat, kurumlar, gelenekler ve ötekilerle ilişkileri konu edinmiştir. Alevilik'te sosyal hayatı düzenleyecek kurallar için Kur'an-ı Kerim'in temel alındığı, çok eşliliğin kabul edilmediği ve mirastan eşit pay aldığı belirtilir. Laikliğin inanç hürriyetini temin için devletin görevi olarak savunulduğu görülür. İçkinin haram olmadığı, tavşanın pis güvercinin kutsal oluşu dolayısıyla yenilmediği ifade edilir. Alevi ibadet mekânı cemevlerinin çoğalmasıyla birlikte gösteri halinde cem yapılmasının bir yozlaşmayı gösterdiği belirtilir. Dedelerin şehir hayatında etkinlik kaybına uğradığı dile getirilir. Şiilik ve Sünnilik ile araya ciddi mesafe konduğu görülür. Sünniliği devletin desteklemesinin sona ermesi ve Alevilerin de merkezi bütçeden pay almasının sağlanması istenir. Alevilerin sağ partilerle aralarının açık sol partilerle ise oldukça yakın olduğu görülür. Yazarlar arasında tam bir fikir birliği gözükmediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Allah, Alevi, Alevilik, Alevilik'te Sosyal Hayat, Cemevi, Dedelik, Cem Dergisi.

Social Life, Institutions and Traditions in Alawism Presented in Journal of Cem

Abstract: Our study, examined the social life, institutions and traditions in Alawism that had been presented in the Journal of Cem. It is stated that the rules to organize social life in Alawism are based on the Qur'an, that polygamy is not accepted and that heritage is equally shared. It seems that secularism is defended as the duty of the state to ensure freedom of belief. It is expressed that the drink is not forbidden, that the rabbit is dirty and pigeons are sacred animals and therefore is not eaten. It is stated that with multiplication of Alevi worship places cemevi's and cem's for demonstration, demonstrates a degeneration of worship of cem. It is said that the dede's lost their efficiency in city life. It is seen that Shiism and Sunnism have put a great distance from each other. It is wished that the support of the Sunnism by the state should be ended and the Alawis would have a share from the central budget. It is seen that the Alawis are far from right parties but fairly close to the left parties. It has been determined that there is not a complete consensus among the authors.

Keywords: Alawi, Alawism, Social Life in Alawism, Cemevi, Dede, Journal of Cem.

الحياة الاجتماعية والمؤسسات والتقاليد للعلوية في مجلة "جمع"

ملخص: يعالج هذا البحث الحياة الاجتماعية والمؤسسات والتقاليد والعلاقات مع الآخرين عند العلوية كما ورد في مجلة جمع. ومن النتائج التي تم التوصل إليها: أن الأساس في تنظيم الحياة الاجتماعية عند العلويين هو القرآن الكريم، وتعدد الزوجات غير مسموح، وحق المرأة من الميراث مثل حق الرجل. وأنهم يدافعون عن العلمانية كواجب للدولة لحماية حرية الاعتقاد. وأن الخمر ليس محظورا، أما لحم الأرنب والحمامة فممنوع لخبث الأرنب وقداسة الحمامة. ويقال أيضا إنه مع تكاثر أماكن العبادة "بيوت الجمع" تحولت العبادات إلى تظاهر، وأدى هذا إلى الفساد والانحطاط. إن الدذمات (شيوخ الدين) فقدوا فعاليتهم في الحياة المدنية. وإن العلويين ابتعدوا عن الشيعة والسنة بشكل ملحوظ. ويطلبون أن تكف الدولة عن دعم أهل السنة، وتخصيص حصة من موازنة الدولة للعلويين. ونرى أنهم مقربون من الأحزاب اليسارية ومبتعدون عن الأحزاب اليمينية. وأخيرا لا نرى تطابقا بين كتاب مجلة جمع.

الكلمات المفتاحية: علوي، العلوية، الحياة الاجتماعية في العلوية، بيت الجمع، دذ، مجلة جمع.

GİRİŞ

Türk toplumunun tarihi ve güncel bir vakıası olan Alevilik yazılı kaynakların yetersizliği dolayısıyla daima tanıma sıkıntısı çekilen bir alan olmuştur. Alevi araştırmacıların ifadelerine Alevi olmayanların güven bunalımıyla yaklaşımı konu hakkında objektif bilgi ve belgelere ihtiyacı devamlı kılan unsurlar olmuştur.

1966-67 ve 1992-2003 yılları arasında 127 sayıya ulaşan Alevi camianın en uzun süreli yayınlarından olan *Cem Dergisi'* nin yayın hayatı boyunca bu dergide Alevilerin kendi dili veya seçimiyle sunduğu Alevilik'te sosyal hayat, kurumlar, gelenekler ve ötekilerle ilişkilerini söylem analizi metoduyla objektif olarak tespit etmeyi amaçladığımız çalışmamızda ana kaynak olarak *Cem Dergisi'* ni kullandık.

1. ALEVİLİKTE SOSYAL HAYAT

1.1. Alevi Fıkhı

Cem yazarlarından Abidin Özgünay, Alevi fıkhını şöyle tanımlamaktadır: “Ferdin ve toplumun hayatına giren her olgunun iman-akıl yaşam birlikteliğiyle düzenlenmiş hükümlere dayatılması ve karşılaşılan yeni meselelerde kıyasa yönelmeden, ictihaden bağımsız iradeye dayalı, rey ile hükme bağlanarak hayata geçirilmesi”¹.

Özgünay'a göre Alevi usul-i fıkhının delillerinin kaynağı üç tanedir. Bunlar; 1-Kur'an ve sünnet, 2-icma ve 3-reydir². Özgünay bu sıralamayla ayet hükümleri ile sünnet arasında delil olma açısından fark olmadığını ve sonradan olanın geçerliliğinin esas olduğunu ifade eder. “Kur'an mutlak ve asıl değildir”. Asıl olan ayetin ve sünnetin akıl ile çelişmemesidir. Eğer çelişki varsa o hükmün zahir anlamı geçerliliğini yitirir, dolayısıyla batın

¹ Özgünay, “Alevi Fıkhı”, *Cem* 52 (1995): 5.

² Özgünay, “Alevi Usul-i Fıkhı”, *Cem* 53 (1995): 3; Özgünay, “Alevilik Nedir Ne Değildir III”, 19 (1992): 4.

anlamına yönelinir. Özgünay bu yaklaşımı “Tanrının veya onun Resulünün sözüdür diye dayatılan ve bu sözlere sarılarak sulta kuran kişi ve iktidarlar karşısında, Aleviliğin sözün kaynağına ve sahibine bakarak değil, sözün şeklen ve ruhen doğru olanına bakarak tavır alması”³ olarak açıklar.

Kuran-ı Kerim’de veya Nübüvvet ve İmamet Sünnetinde bulunmayan delil, ikinci olarak icmada aranır, eğer burada da hüküm yoksa ictihada başvurulur zira Alevilikte kıyas yoktur. Alevilerin kıyası reddetmelerinin temel dayanağı, Hz. Ali’nin, Hz. Ömer’in ölümünün ardından kendisine önerilen “ilk halifelerin gittikleri yoldan yürümek” şartına bağlı halifelik teklifine karşılık olarak söylediği, “kendi iktidarım ve reyimle hükmederim” cevabıdır⁴. Aleviler bu cevabı, kıyas ile beraber hilafeti de reddetmek olarak algılamışlar ve Hz. Ali’nin kıyas ile hükmetme kapısını ebediyyen kapatarak ictihad kapısını açtığı fikrini benimsemişlerdir⁵.

1.2. Evlilik ve Boşanma

Alevi Dedesi Muharrem Naci Orhan, “Evlatlarınızı medeni nikâhsız ve dini nikahsız katiyen evlendirmeyin, medeni nikahta hak hukuk vardır, doğacak çocukların hakkı vardır, toplumun hakkı vardır, dini nikahta hak kelamı vardır, muhabbet vardır, Allah’ın emridir” der. Ona göre dini nikah medeni nikahı, medeni nikah da dini nikahı engellemez⁶. Alevi geleneklerinde ve büyüklerinin tutumlarında çok eşlilik yoktur⁷. Hatta Muharrem Naci Orhan, Kur’an-ı Kerim’e göre çok eşlilik yolunun Hz. Muhammed dahil bütün müslümanlara kapalı olduğunu⁸ da savunur.

Dergide Alevi ile Sünni evliliği konusunda ise iki bakış açısının olduğu söylenebilir. Birincisi Alevi ve Sünni gençlerin evliliklerine inanç

³ Özgünay, “Alevi Usul-i Fıkhı”, 53: 3.

⁴ Özgünay, “Alevi Usul-i Fıkhı”, 53: 3.

⁵ Özgünay, “Alevilik Nedir? Ne Değildir? III”, *Cem* 19 (1992): 4.

⁶ Muharrem Naci Orhan, “Dedeler ve Hizmetleri Dedeye Verilen Niyazlık, Hakkullah, Çıralık”, *Cem* 37 (1994): 20.

⁷ Gülay Gün, “Laisizm Alevilik ve Kadın, Tarihte Paralellikler”, *Cem* 12 (1992): 12.

⁸ Orhan, “İslamiyet-Hz. Muhammed ve Çok Evlilik”, *Cem* 40 (1994): 12.

farklılıkları mazeret gösterilerek sıcak bakılmamasıdır⁹. İkincisi Alevi ve Sünni evliliğinin engellenmesinin yanlışlığına işaret edilerek bu anlayışın yıkılmasının gerekliliği şeklindedir¹⁰.

Alevi ve Bektaşilikte mutlak bir boşanma yasağından söz edilemezse de haksız yere boşanma yoktur. Karısını haksız olarak boşanmış kişi düşkün kabul edilir¹¹.

1.3. Sosyal Hayatta Kadın

1.3.1. Alevilikte Kadın

Cem Dergisinde Alevilerin kadınlarına diğer dini gruplardan daha fazla hak tanıdıklarına vurgu yapılır. Kadın sosyal hayatın her alanında olabilir. Alevi-Bektaşiler toplantılarına ve ayinlerine kadınlarını da götürürler ve bunu Al-i İmran suresinin 61. ayeti¹² gereği olarak yaptıklarını söylerler. Dolayısıyla Ağa Varlık'a göre çocuklar ve kadınlarla birlikte ibadet yerine gitmek hem farz hem de sünnettir¹³.

Kadın ve erkek birlikte ibadet olur mu? diyenlere, Ahmet Yesevi, bir hokka içinde pamukla ateş koyup göndermiş ve kâmil insanların meclisinde kadınlarla erkeklerin bir arada bulunmalarının, her türlü nefsanî arzulardan temizlenmiş olmalarından dolayı, sakıncasının olmadığı mesajını vermiştir¹⁴. Cahit Tanyol, Alevilerin kadını tıpkı eski Türklerde olduğu gibi dini ayin ve törenlerine götürdüğünü ve ona eşit haklar verdiğini ifade eder. Ona göre Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra kadının toplum içindeki yeri Arap örfünün etkisi altında kalmıştır. İslamiyet her ne kadar kadın hukuku üzerinde bir devrim yapmışsa da cahiliye devrinin kadına bir mal gibi bakan anlayışına

⁹ Orhan, "Kızıma, Oğluma", *Cem* 49 (1995): 13.

¹⁰ Cahit Tanyol, "Alevilik, Yani Türk Müslümanlığı Olmasaydı, Diyar-ı Rum'u Diyar-ı Türk Yapamazdık", röportaj Ayhan Aydın", *Cem* 76 (1998): 13.

¹¹ Gün, "Laisizm Alevilik ve Kadın", 12: 12.

¹² Meali şöyledir: *Sana bilgi geldikten sonra artık kim bu konuda seninle tartışacak olursa, de ki: "Gelin, oğullarımızı ve oğullarımızı, kadımlarımızı ve kadınlarımızı çağıralım. Biz de siz de toplanalım. Sonra gönülden dua edelim de, Allah'ın lânetini yalan söyleyenlerin üstüne atalım"*.

¹³ A. Ağa Varlık, "İbadet Yerlerinde Mum Yakmak", *Cem* 29 (1993): 41.

¹⁴ Ali Rıza Uğurlu, "Alevilik ve İbadet II", *Cem* 117 (2002): 21.

ancak bazı kısıtlamalar getirebilmiştir¹⁵. İzzettin Doğan, kadına hiçbir şekilde değer vermeyen Arap toplumunda evliliklerin dört ile sınırlandırılmasının büyük bir ihtilal olduğunu ancak Kur'an'da kadınlarla ilgili esas mesajın bu olmadığını, Arap yarımadasından Maverünnehir'e gelince Hakanın yanında Hatunun olduğunu yani kadının gerçek değerini bulduğunu ve Kur'an'ın esas mesajının da bu olduğunu ifade eder¹⁶.

Muharrem Naci Orhan ise Kur'an'ın ve Hz. Peygamberin kadınlara hakkı olan değeri verdiği görüşündedir. Orhan ayrıca Aleviliğin kadına özgürlük verme noktasında zamanda öncelik bakımından dünyadaki bütün din, inanç ve hukuk sistemlerinden önde olduğunu da belirtir¹⁷.

Alevilikte mirasta eşitlik söz konusudur. Hatta denkleştirilen paylardan kadının istediğini alma hakkı vardır. Ayrıca nişan ve düğünde verilen tüm eşyalar kadına aittir, hiçbir şekilde geri alınmaz¹⁸.

Anadolu Aleviliğinde Dedenin hanımına Ana denir. Bir kadının ana olabilmesi için dede eşi olmasının yanı sıra dede kızı olması ve Alevi toplumunu yönlendirebilecek bilgi ve görgüye sahip olması gereklidir¹⁹. Eğer cemi ve erkânı yürütecek olan dede orada yoksa bilen bir Ana Sultan posta oturarak görevi ifa edebilir²⁰.

Dergi yazarlarının dikkat çektiği bir başka husus Alevilikte kadınlar için haremlik selamlık olgusunun olmadığıdır²¹.

1.3.2. Alevi Kadının Giyimi

Alevilerin kendilerine özgü bir kıyafeti yoktur. Alevi halkı Anadolu'da yaşayan Türk halkı nasıl giyinirse öyle giyinmiştir. Önceleri erkekler şalvar,

¹⁵ Cahit Tanyol, "Tarikat ve Kadın", *Cem* 10 (1992): 6-7.

¹⁶ İzzettin Doğan, "Prof. Dr. İzzettin Doğan ile söyleşi; Kuran'ı Yunus Emre Gözüyle Yorumlamak", röportaj Ayhan Aydın, *Cem*, 95 (1999): 20.

¹⁷ Orhan, "Kuran ve Hadis Tartışmaları Işığında Alevilikte Kadın III", *Cem*, 21 (1993): 11.

¹⁸ Atilla Fırat, "Anadolu Aleviliğinde Kadın Hakları", *Cem* 98 (2000): 54-55.

¹⁹ Hatice Taş, "Alevilikte Ana", *Cem* 63 (1997): 20.

²⁰ Orhan, "Kuran ve Hadis Tartışmaları Işığında Alevilikte Kadın III", 21: 16.

²¹ Adil Ali Atalay, "Alevilikte Kadın", *Cem* 96 (1999): 56; Orhan, "Aleviliğin Esasları 9", *Cem* 9 (1992): 13.

mintan giyip başlarına sarık saran köylüler gibi giyinirlerdi. Kadınlar da üç etek denilen giysiyi giyerlerdi. Başları da kapalı idi²².

Alevi kadınında çarşaf yoktur. Başörtüsü ise isteğe bağlıdır²³. Alevi kadınlarının bir kısmı zaten başlarını örtmektedirler. Ancak bu durum mezar ziyaretlerinde, Kur'an okunurken, ölüm halindeki toplantılarda saygı ifadesi olarak ortaya çıkan bir davranıştır. Alevi düşüncesinde baş örtmemenin günah olmadığı görüşü hâkimdir²⁴.

1.4. Helaller-Haramlar

1.4.1. İçki

*Cem Dergisi'*nde içki konusundaki görüşler içkiyi yasaklayan ve içkiye onay veren görüşler olarak iki grupta toplanabilir. Muharrem Naci Orhan, Alevilik inancında ibadette içki bulunmadığını, böyle bir şeyin bahse dahi konu olmaması gerektiğini, ibadetle, kurbanla, içkinin yan yana gelmesinin mümkün olmadığını savunur²⁵.

Dergide bir okurun sorusuna cevap olarak, Bektaşiliğin yalnızca Babagan kolunda ayin öncesi içki içilmesi (dem almak) olayına rastlanıldığı ancak bu içki içme eyleminin insanı sarhoş edecek kadar ileri seviyeye ulaşmadığı, sarhoş biçimde cem ayininin yürütülmesinin söz konusu olmadığı²⁶ ifade edilir. Melih Duygulu, Trakya Bektaşilerinin muhabbet esnasında içki içtiğini ve bunun genellikle rakı olduğunu²⁷ ifade eder. Muharrem Naci Orhan muhabbete vesile olması, gönül almak veya bir misafire ikramda bulunmak için, haddi aşmamak kaydıyla, içki içilmesinin

²² Cem, "Sorular-Cevaplar", Cem 59 (1996): 67.

²³ Fırat, "Anadolu Aleviliğinde Kadın Hakları", 98: 54.

²⁴ Orhan, "Örtünme-Tesettür", Cem 48 (1995): 8.

²⁵ Orhan, "İbadet ve İçki", Cem 38 (1994): 11.

²⁶ Cem, "Okuyucu Köşesi", Cem 38 (1994): 59.

²⁷ Melih Duygulu, "Trakya'da Bektaşilik I Kızılıkdere Köyü", Cem 38 (1994): 25; Nejat Birdoğan, *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı* (İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995), 193; Irene Melikoff bazı yörelerde toplantılarda haşhaş kullanıldığını belirtir. (Irene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, (İstanbul: Demos Yayınları, 1993), 105.)

helal fakat kişinin ailesinin rızkını heba edip, etraftaki insanları rahatsız edecek şekilde içki içmesinin ise haram olduğu kanaatindedir²⁸.

Rıza Zelyut'a göre içki sarhoş olmak için değil sohbetle lezzet katmak için içilir ve bu içiş kişiye eski Türklerdeki dini havayı yakalama imkânı verir. Zelyut, Kur'an'da içkinin kesin olarak yasaklanmadığını bunun sonradan uydurulduğunu da savunur²⁹. Ancak Nejat Birdoğan içkinin İslâm'da yeri olmadığını bilakis büyük günahlar içerisinde yer aldığı gerçeğini hatırlatarak Kur'an'ı yorumlayarak içkiyi meşrulaştırmak yerine içkinin yasak olmadığı İslâm öncesi inançlardan olan Zerdüş, Şaman ve Budizm dinlerine vurgu yapılması gerektiğini ifade eder. Çünkü yazara göre içki içme geleneği Türklerin eski dinlerinden kalmadır³⁰.

1.4.2. Helva ve Tuz

Bedri Noyan'ın aktardığı eski fütüvvet name kayıtlarına göre; Hz. Peygamber Veda Haccı sonrası Gadir-i Hum mevkiinde Hz. Ali'yi kendisinden sonra imam ve vasi seçtikten sonra kendisine kardeş edinmiş ve bu kardeşliğin şükran delili olarak da helva yapılmasını emretmiştir. Bu sebeple helva pişirmek Bektaşiler arasında toplantı vesilesi olmuştur. Bedri Noyan, helva pişirmenin menşeinin Hz. Adem ile başlayıp, Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve Hz. Muhammed ile devam ederek İmam Zeynel Abidin'e ulaştığını belirtir³¹.

Bedri Noyan, Bektaşilerde tuzun değerinin büyük olduğunu, yemeğe onunla başlanıldığını ve yemeğin onunla bitirildiğini ifade eder³². Noyan, Hz. Fatma'nın Hz. Peygamber'e hitaben "babam, sen tuz gibisin, tuz

²⁸ Orhan, "İbadet ve İçki", 38: 11.

²⁹ Rıza Zelyut, *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik* (İstanbul: Karacaahmet Sultan Kültür Ve Tanıtım Derneği Yayınları, 1995), 78-80.

³⁰ Birdoğan, *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı*, 195, 349.

³¹ Bedri Noyan, "Alevi-Bektaşilikte Sofra Adabı, Yemek, Tuz, Helva ve Yenilmeyen Bazı Yiyecekler IV", *Cem* 32 (1994): 18.

³² Noyan, "Alevi-Bektaşilikte Sofra Adabı, Yemek, Tuz, Helva ve Yenilmeyen Bazı Yiyecekler III", *Cem* 31 (1993): 49.

olmazsa yemeklerin tadı olmazdı. Sen olmasan evrenin tadı olmazdı” dediğini belirtir³³.

1.4.3. Aşure ve Lokma

Muharrem orucunun ardından Kerbelâ şehitlerinin ruhu için aşure dağıtmak Alevi gereklerinden birisidir. Aşurenin tarihçesi Nuh tufanına kadar giderse de Aleviler açısından aşurenin önemi Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'nın son günü olan aşurede³⁴ elde kalan yiyecekleri bir kazana attırıp pişirilmesini istediği inancından kaynaklanmaktadır³⁵.

Alevi-Bektaşî inancında diğer insanlara bir şey sunmak ve sunulunu almak kutsanma sayılır. Alevilerde sıkça rastlanan bir gelenek olan lokma dağıtımını bireyle-toplumu anlamlı bir biçimde bütünleştiren bir bağ kabul edilir. Lokma, kurban eti, bulgur pilavı, börek, ekmek, un, meyve gibi herhangi bir gıda maddesi olabilir³⁶.

1.4.4. Eti Yenen ve Yenmeyen Hayvanlar

a. Tavşan

Jean Paul Roux Anadolu Alevilerinin tavşana hayvanların en pisi olarak baktıklarını, tavşan etini yemediklerini hatta varlığını bile uğursuz saydıklarını³⁷ belirtir. Bedri Noyan, Alevilerin ve Bektaşîlerin tavşanı uğursuz saydıklarını ve yemediklerini söyler. Ayrıca Alevilerin tavşanı Hz. Ali'nin kedisi kabul ederek kutsallık atfettikleri veya Muaviye'nin kedisi diye lanetledikleri şeklindeki inançların sonradan uydurulduğunu da iddia eder³⁸. Ayrıca halk arasında Yezid'in ruhunun bir tavşanın bedenine girdiği inancı vardır. Arnavut Bektaşîlere göre tavşan et değil kandır.

³³ Noyan, agm, 50.

³⁴ Noyan, “Bektaşî ve Alevilerde Muharrem Ayini, Aşure ve Matem Erkanı”, *Cem* 37 (1994): 4.

³⁵ Murat Küçük, “On İki Çeşit”, *Cem* 90 (1999): 34.

³⁶ Doğan Bernek, “Alevilik-Bektaşîlik-Mevlevilik Ritielleri Üzerine”, *Cem* 90 (1999): 43.

³⁷ Jean-Paul Roux, “Türk İnancında Tavşanın Yeri”, çev. İlhan Cem Erseven, *Cem* 8 (1992): 42.

³⁸ Noyan, “Alevi-Bektaşîlikte, Sofra Adabı, Yemek, Tuz, Helva ve Yenilmeyen Bazı Yiyecekler V”, *Cem* 34 (1994): 26-27.

Reenkarnasyona inananlara göre de kötü ruhlu insanlar öldükten sonra tavşan bedenine girerek yeniden dünyaya gelirler³⁹.

b. Kuşlar

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya güvercin donunda (bedeninde, şeklinde) geldiği söylentisi dolayısıyla güvercin kutsal kabul edilir. Bektaşiler güvercini kafeste beslemez, avlamaz, kesmez ve yemezler. Turnanın sesinin de Hz. Ali'nin sesi olduğuna inanılır. Kırlangıç kutsal kabul edilir. Baykuş uğursuz, keklük ise müfsit sayılır⁴⁰.

1.5. Laiklik

Cem yazarlarından Bedri Noyan'a göre laiklik, egemenliğin gökten yere indirilerek insanın akıl ve iradesinin, yine insanın eline verilmesidir⁴¹. Hasan Gülşan'a göre Aleviler tarihi gelişim ve inanç yapılarının gereği, laik ve demokrat bir anlayışa sahip olduğu gibi⁴² günümüzde laikliği koruyup, güvenceye alabilecek olanlar da yine Alevilerdir⁴³.

Afşar Timuçin'i göre laiklik dinsizlik değildir. İnanmaya gereksinimi olanların karşısına dogmaları yok sayacak tutumlarla laiklik adına çıkmak yanlıştır⁴⁴. Toktamış Ateş'e göre laik devlet dini denetlemek ve demokrasi için bir tehlike oluşturmasını engellemek durumundadır. Laik bir demokraside din devletten bağımsız değildir. Devlet demokrasi içinde tüm temel hak ve özgürlükleri korumak zorunda olduğuna göre, din ve vicdan özgürlüğünü de aktif bir biçimde korumak zorundadır⁴⁵. Mehmet Ali Kılıçbay'a göre laik toplumda din, sivil topluma ait bir konudur, kamusal alanda yer almaz⁴⁶.

³⁹ Niyazi Öktem, "Yasak Hayvan", *Cem* 28 (1993): 8.

⁴⁰ Noyan, "Alevi-Bektaşilikte, Sofra Adabı, Yemek, Tuz, Helva ve Yenilmeyen Bazı Yiyecekler V", 34: 27.

⁴¹ Özgünay, "Şeriat, Diyanet, Şura ve Alevilik", *Cem* 31 (1993): 5.

⁴² Hasan Gülşan, "Laiklik, Yasalar ve Alevilik", *Cem* 1 (1991): 42.

⁴³ Cahit Tanyol, "Alevi Şeriatı ve Laiklik", *Cem* 36 (1994): 6.

⁴⁴ Afşar Timuçin, "Laiklik İçin Notlar", *Cem* 37 (1994): 17.

⁴⁵ Toktamış Ateş, "Laiklik Üzerine", *Cem* 22 (1993): 10.

⁴⁶ Mehmet Ali Kılıçbay, "Laiklik Herkese Gerekli", *Cem* 59 (1996): 56.

2. ALEVİLİKTE KURUMLAR, GELENEKLER VE SANAT

2.1. Cemevi

Cemin yapıldığı odaya cem odası, bunun dahil olduğu binaya cemevi denir⁴⁷. Alevi-Bektaşilerin tören yaptıkları oda veya salona meydan evi, meydan odası, ibadet meydanı, erenler meydanı, kırklar meydanı gibi isimler de verilmektedir. Bu odanın ortasına da dâr denilmektedir⁴⁸. Cemlerin uzun yıllar boyunca köylerde mekân rahatlığı bakımından büyük evlerde yapıldığı bilinmektedir⁴⁹.

2.1.1. Cemevlerinin Dinî Dayanağı

İsmail Onarlı Hac suresi 34. ayetinde⁵⁰ geçen “mensek” kelimesiyle kastedilenin “cemevi” olduğunu söyler. Ona göre İslamiyet'te kurum olarak hem ibadet edilen hem de kurban kesilen ve çeşitli faaliyetler uygulanan toplumsal merkezin adı cemevidir⁵¹. Yazar, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretten sonra kendisine bir ev yaptırdığını, bu evin yanına da Mescid-i Nebevî'yi inşa ettirdiğini belirterek, Hz. Peygamber'in projesini kendisinin çizdiği ve aynı zamanda bizzat çalıştığı, mescit, suffa okulu, aş evi, misafirhane gibi müştemilattan oluşan bu külliyenin ilk cemevi olduğunu iddia eder⁵². Onarlı ayrıca Hz. Muhammed'in miraç dönüşü uğradığı iddia edilen kırklar meclisine ait mekânın adının da cemevi olduğunu⁵³ savunur. Dergide Hz. Ali'nin evinin de bir cemevi olduğu bilgisine de rastlanır⁵⁴.

⁴⁷ İsmail Onarlı, “Cemevlerinin Tarihsel Kökenleri”, *Cem* 81 (1998): 2; Atilla Fırat, “Cem Kültür Evleri'nin İşlevi ve Arsa Tahsisi Üzerine”, *Cem* 75 (1998): 52.

⁴⁸ Noyan, “Cemevi (Meydan) ve Cami”, *Cem* 40 (1994): 5.

⁴⁹ Ayhan Aydın, “Alevilik'te Kurumsallaşma Cem/Cemevi Üzerine Bazı Notlar”, *Cem* 107 (2000-2001): 25.

⁵⁰ Meali şöyledir. “Bize inanan her ümmet için kurban kesmeyi bir kulluk eylemi olarak [mensek] öngördük ki, kendilerine rızık olarak sağladığımız hayvanları keserken Allah'ın ismini ansınlar”.

⁵¹ Onarlı, “Cemevlerinin Tarihsel Kökenleri”, 81: 52.

⁵² Onarlı, “Alevilik Araştırmacılığında Emektar Bir İnsan; İsmail Onarlı'yla Söyleşi”, röportaj Ayhan Aydın, *Cem* 126 (2002): 32.

⁵³ Onarlı, “Cemevlerinin Tarihsel Kökenleri”, 81: 28.

⁵⁴ Halit Özlük, “Aleviliğin Özü, Eline, Diline, Beline Sahip Olmak”, *Cem* 82 (1999): 40.

2.1.2. Anadolu ve Rumeli'deki Cemevleri

Cem yazarlarına göre Horasan Erenleri on ikinci yüzyıldan itibaren Anadolu ve Rumeli'de çok sayıda cemevi kurmuştur. Yirmi ikisi İstanbul'da olmak üzere, kurulan çok sayıda Bektaşî tekkesiyle Osmanlı Devleti'nin her tarafına ulaşıldığını belirten İsmail Onarlı'ya göre tekke ve zaviyeler daha çok Sümer, Asur, Urartu, Hitit gibi uygarlıkların kutsal mabetlerinin kalıntıları ile Roma-Bizans kilise ve manastır yıkıntıları üzerine veya yanlarına inşa edilmiştir. Binalar değişik kültürlerin yapı parçaları bir araya getirilmek suretiyle yapılmıştır. Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat, tekke ve zaviyelerin çevresindeki arazileri dergahtaki dede ve babalara vakfetmiştir. Osmanlı'nın kuruluş dönemlerinde de aynı uygulamalara rastlanmaktadır⁵⁵.

2.1.3. Cemevi-Cami Farkı

Alevilere göre ibadetin öz mekânı cemevleridir. Ancak bu, camiye reddetmek olarak algılanmamalıdır⁵⁶.

Bedri Noyan'ın vurguladığı şekliyle cemevi ile cami arasında şu farklar vardır.

Camide namaz kılanlar, dua edenler, birbirlerinin yüzlerini görmeden dururlar. Meydan yani cemevinde duada, niyazda, her türlü törene girenler ile orada hazır olanların tümü birbirlerinin karşısında yüzlerini görürler. Yani camide kıbleye dönüş, meydan da ise karşılıklı kıble oluş vardır. Camide Fatıha okunarak el yüze sürülür; Meydanda Fatıha'nın sırrı görülerek yüz yere sürülür. Camide âmin, meydanda Allah Allah denir⁵⁷. Cami gündüz açıktır, gece kapalıdır çünkü Sıfat'a tabidir. Meydana ise gece girilir, çünkü Zat'a tabidir⁵⁸.

⁵⁵ Onarlı, "Cemevlerinin Tarihsel Kökenleri", 81: 28- 29.

⁵⁶ Özgünay, "Alevilik ve Cemevleri", *Cem* 56 (1996): 4.

⁵⁷ Noyan, "Bektaşî ve Alevi Konusunda Bir Gezinti I", *Cem* 44 (1995): 8-9.

⁵⁸ Noyan, "Cemevi (Meydan) ve Cami", 40: 5.

Cemlevleri sadece cem yapmak için kullanılmamış, toplumsal ve bireysel sorunların çözüme kavuşturulduğu bir meclis işlevi de görmüştür⁵⁹. Özellikle son yıllarda büyük şehirlerde cemevi açma faaliyetleri giderek artmıştır. Günümüzde yapılan bu cemlevleri de çeşitli hizmetler verilebilecek biçimde inşa edilmektedir⁶⁰.

2.1.4. Alevilerin Camiye Gitmeme Nedenleri

Alevilerin camiye gitmemelerinin birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunların en önemlisi Hz. Ali'nin camide öldürülmüş olmasıdır. Aleviler camiye "Sünni doktrinin, siyasal ideolojinin halka kabul ettirilme evi" olarak algılamışlardır⁶¹. Piri Er'e göre Anadolu Alevisinin camiye gitmemesinin altında yatan gerçek neden, camilerin Alevilerin ibadet biçimine uygun olmamasıdır. Çünkü Aleviler cemlerde halka namazı kılmakta, kadınlarla birlikte ibadet etmekte, müzik eşliğinde semah dönmektedir. Bazı yörelerde ise içki içilmesi gibi unsurlar ile yürütülen on iki hizmetin niteliği cami mekânı içerisinde gerçekleştirilmeye uygun değildir. Ancak Türkiye'deki Aleviler içerisinde camiye gidip namaz kılan bir kesim de mevcuttur⁶².

2.2. Dedelik

Alevilikte dede hem toplumsal hem de dini önder konumunda olan karizmatik bir kişiliği ifade eder⁶³. Dede sözcüğü Oğuzca kökenli olup, Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarında halka yol gösteren tecrübeli ve bilgili kişiler için kullanılan ata ve baba sözcükleriyle aynı anlamdadır. Aleviler ara sıra pir, mürşid, sercem ve seyyid kelimelerini de dede sözcüğünün yerine kullanırlar⁶⁴.

⁵⁹ Sabri Yücel, "Cemlevleri Açılırken", *Cem* 43 (1994): 37.

⁶⁰ Aydın, "Alevilikte Kurumsallaşma Cem/Cemevi Üzerine Bazı Notlar", 107: 26.

⁶¹ Öktem, "Anadolu Aleviliği 2", *Cem* 58 (1998): 24.

⁶² Piri Er, "Anadolu Alevilerinde Halka Namazı", *Cem* 67 (1997): 55.

⁶³ Cemal Şener, *Alevilik Olayı* (İstanbul: Ant Yayıncılık, 1994), 150.

⁶⁴ Ali Yaman, "Alevilikte Dedelik Kurumu Üzerine Araştırmalar II", *Cem* 63 (1997): 66-67.

Rıza Zelyut'a göre dedelik kurumunun kökleri Orta Asya kültürüne kadar uzanır. Türkler Müslüman olunca, Şamanizm'de din büyüğü olan Şamanlar İslamlaşma sonrasında babaya dönüşmüştür. Alevilerin kendi din büyüklerini "baba" diye adlandırması uzun yıllar sürmüştür. On beşinci yüzyıldan başlayarak hızla yaygınlaşan bir değişimle Alevi kesim arasında "baba" tabiri yerini "dede"ye bırakmıştır⁶⁵. Böylece Orta Asya'daki Şamanın fonksiyonunu Anadolu'da "dede" üstlenir olmuştur.⁶⁶

Alevilikte baba her ne kadar dedeye dönüşmüş ise de Bektaşilikte böyle bir değişim olmamıştır. Bektaşilikte Talip, Derviş, Baba, Halifebaba, Dedebaba gibi dini mertebeler vardır. Bu kişilerin hepsi buldukları yeri seçimle elde ederler. Babalık icazetini sadece dedebaba vermektedir. Dedebaba vefat edince halifebabalar toplanarak içlerinden birini dedebaba olarak seçerler⁶⁷.

Aleviliğin temel teşkilatlarından biri olan dedelik kurumunun örgüt-lenme hücreleri ocaklardır. Anadolu Aleviliğinde başlangıçta on iki ocak vardı. On üçüncü yüzyılda ocak sayısı kırka zamanla da 120'ye kadar ulaşmıştır⁶⁸.

2.2.1. Dede Olabilmek İçin Gerekli Şartlar

1-Alevi yazarlarca üzerinde en çok durulan konu dede olacak kişinin kızı Hz. Fatıma vasıtasıyla Hz. Peygamberin soyundan gelmesi gerektiğidir. Muharrem Naci Orhan soy şartı gütmeyen herkesin dede olabileceği şeklindeki görüşlerin Alevi ahlakıyla bağdaşık olmadığı

⁶⁵ Zelyut, "Alevilik Nedir V", *Cem* 63 (1997): 55.

⁶⁶ Baki Öz, "Alevi Ocakları ve Dedelik", *Cem* 109 (2001): 30.

⁶⁷ Ali Sümer, "Bektaşilikte Baba", *Cem* 58 (1996): 70; Noyan, "Bektaşî ve Alevî Konusunda Bir Gezinti I", *Cem* 44 (1995): 7.

⁶⁸ Onarlı, "Türbesi Tunceli'de Talipleri Çorum'da Mazgirt'te Şeyh Çoban Ocağı", *Cem* 92 (1999): 26.

kanaatindedir⁶⁹. Çeşitli ocaklara bağlı olan dedelere ocakzade dede denilmektedir. Ocakzade dedelerin Hz. Peygamber soyundan geldikleri kabul edildiği için kendileri Seyyid diye de anılmaktadırlar⁷⁰. Eğer evlad-ı Resul neslinden kimse yoksa o zaman evlad-ı Ali'den olanlar yani Hz. Ali'nin Hz. Fatıma'dan sonra aldığı eşlerinden olan çocukları posta oturarak rehber, pir ve mürşide vekaleten yolu yürütebilirler⁷¹. Ayrıca ocakzade dede bulunmadığı zamanlarda Alevilerin dini hizmetlerini görmek üzere mürebbiler de tayin edilmektedir. Dede vekili olan bu insanlara "dikme dede" de denilmektedir⁷². Orta ve Batı Anadolu'da oluşmuş bazı dede ocakları vardır ki bunlar Ehl-i Beyt soyundan gelmemişlerdir. Türk-Türkmen kökenli olup Asya'dan gelen bu kişi veya ailelere Horasan Erenlerinin soylarından oldukları gerekçesiyle dedelik statüsü verilmiştir⁷³.

- 2- Ahlaklı olmak.
- 3- Doğru olmak.
- 4- Bilgili olmak.
- 5- Adil olmak.
- 6- Misafirperver olmak.
- 7- Alçakgönüllü olmak.
- 8- İnançlı olmak.
- 9- Vefalı ve sadakat sahibi olmak.
- 10- Kin ve düşmanlıktan uzak durmak.
- 11- Merhametli olmak⁷⁴.

⁶⁹ Orhan, "Aleviliğin Esasları 12", *Cem* 18 (1992): 26; Orhan, "Dedeler ve Dedelik", 32: 17; Orhan, "Hz. Muhammed-Ali Birlikteliği", 39: 13; Orhan, "Aleviliğin Esasları 9", 9: 11; Özlük, "Aleviliğin Özü Eline, Diline, Beline Sahip Olmak", *Cem* 82 (1999): 41.

⁷⁰ Yaman, "Alevilikte Dedelik Kurumu Üzerine Araştırmalar II", 63: 67.

⁷¹ Orhan, "Aleviliğin Esasları 9", 9: 11.

⁷² Yaman, "Alevilikte Dedelik Kurumu Üzerine Araştırmalar II", 63: 67.

⁷³ Öz, "Alevi Ocakları ve Dedelik", 109: 29.

⁷⁴ Orhan, "Aleviliğin Esasları 12", 18: 26.

2.2.2. Dedelerin Görevleri

Alevi köylerinde cemaatin lideri dedelerdir. Dedeler sosyal hiyerarşinin en üst noktasında bulunur ve cemaatin düzenini sağlayacak yetki ve yaptırım gücüne sahiptirler⁷⁵. Aynı zamanda mürşid postuna oturarak cemi idare ederler. Dede öğretici olmalı, yanlış yapanı, hatalı ve suçlu olanı uyarmalı, ceme gelen insanlara doğru yolu göstermelidir⁷⁶. Dede sadece cem ayininin değil tüm dini ayin ve diğer kutlamaların da ruhani önderidir⁷⁷.

2.3. Musahiplik

Alevi toplumunda etkin sosyal kurumlardan olan musahiplik; Muharrem Naci Orhan'ın tanımıyla "bir meclis huzurunda, mürşid, pir ve rehber önünde (Kuran-ı Kerim'in gösterdiği doğrultuda) iki kişinin (şayet evli iseler eşleriyle birlikte) birbirleriyle dünya ve ahirette kardeş olduklarına ikrar (söz) vermeleridir"⁷⁸.

2.3.1. Musahipliğin Dinî Dayanağı

Muharrem Naci Orhan'a göre musahipliğin kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir ve Sebe suresi 46. ayette⁷⁹ geçen "birer birer ayağa kalkarak ikişer ikişer olun" ifadesi musahip olmayı emretmektedir. Alevilikte herkes birer tane musahip tutar ve ikişer olur. Sonra dede huzurunda dururlar ve dede onların ikrar dualarını okur⁸⁰. Yazarın musahiplikle ilgili olduğunu

⁷⁵ Yaman, "Alevilikte Dedelik Kurumu Üzerine Araştırmalar II", 63: 67.

⁷⁶ Özlük, "Aleviliğin Özü, Eline Diline, Beline Sahip Olmak", 87: 40.

⁷⁷ Irene Markoff, "Bir Gizli İslam Mezhebinin Çözümlemesinde Dışavurumcu Kültürün Rolü; Türkiye Alevileri Örneği I", çev. Esra Danacıoğlu, *Cem* 60 (1996): 53.

⁷⁸ Orhan, "Aleviliğin Esasları 7", 7: 12; İkrar Alevi inancında çok önemlidir. Pek çok Alevi ozanın şiirlerinde buna rastlamak mümkündür. bk. Orhan, "Aleviliğin Esasları 9", 9: 11.

⁷⁹ Ayetin meali şöyledir: "De ki: Size tek bir öğüt vereceğim: Allah için, ikişer ikişer veya birer birer kalkın ve düşünün! (Görüyorsunuz ki) arkadaşınızda cinnetten eser yok; o ancak şiddetli bir azap öncesinde sizi uyaran bir kimse".

⁸⁰ Orhan, "Aleviliğin Esasları 8", 8: 22.

iddia ettiği başka ayetler de bulunmaktadır⁸¹. İsmail Onarlı ise musahipliğin Haşr 59/9, Tevbe 9/100, Enfal 8/72, 75 ve Nisa 4/33. ayetlere dayanılarak iki kişi veya iki aile arasında yapıldığını belirtir⁸².

Cem yazarları musahipliğin eski Türk kültüründen miras olduğu kanaatinde. Hüseyin Bal'a göre Oğuz Türklerini anlatan Dede Korkut hikayelerinde musahiplikten söz edilmiştir. Esir düşen Beyrek için Karabudak "musahibim" diye ağlamıştır⁸³. Irene Melikoff'a göre musahiplik orta çağ Anadolu'sunda öncelikle Ahi törenlerinde yer almıştır. Musahipliğin dinî bir nitelik kazanması da Ahi loncaları yoluyla olmuştur⁸⁴.

İsmail Onarlı, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden üç ay sonra Müslümanları toplayarak bir "Medine vesikası" oluşturduğunu ve maddelerden biri olan "kardeşleşme akdinin" musahiplik kurumunu meydana getirdiğini⁸⁵ belirtir.

Muharrem Naci Orhan Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir'in musahipliğe itibar etmediğini, Hz. Ömer'in musahipleri takibe aldığını ve Hz. Osman'ın da bu hali sürdürdüğünü iddia eder. Hz. Ali zamanında tekrar itibar gören musahiplik, Emevi ve Abbasiler döneminde de takibe uğramışsa da Ahilik adı altında yaşamını devam ettirerek bu günlere kadar ulaşmıştır⁸⁶.

⁸¹ Bu ayetler şunlardır: Al-i İmran 3/71, Bakara 2/45, Enfal 8/ 72, 73, 74, 75, Fetih 48/10, 18, Hadid 57/10, Haşr 59/9, İsrâ 17/15, 34, Leyl 92/18, 20, Müminun 23/104, Nahl 16/91, 95, Nisa 4/33, Sebe 34/46, Şems 91/9, Şura 42/26. Orhan, "Aleviliğin Esasları 8", 8: 25.

⁸² Onarlı, "Cem Evlerinin Tarihsel Kökenleri ve Mimari IV", *Cem* 84 (1998): 52.

⁸³ Hüseyin Bal, "Şahkulu Dergahında Bir Müsahip Kurbanı/Müsahiplik Üzerine Bir Yorum", *Cem* 65 (1997): 57.

⁸⁴ Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, 91, 93.

⁸⁵ Onarlı, "Cem Evlerinin Tarihsel Kökenleri ve Mimari IV", 84: 52; Onarlı, "Alevilik Araştırmacılığında Emektar Bir İnsan İsmail Onarlı I", röportaj Ayhan Aydın, *Cem* 125 (2002): 17.

⁸⁶ Orhan, "Aleviliğin Esasları 8", 8: 24.

2.3.2. Musahipliğin Alevi Toplumundaki İşlevi

Alevilikte musahiplik ile toplum içinde dayanışma ve birliktelik sağlama amaçlanır. Musahipler hem birbirlerini denetlerler hem de birbirlerinin yaşantılarını düzen altına alırlar⁸⁷. Musahip olduğuna dair birbirlerine ikrar verenler dünya ve ahirette birbirlerinin kardeşidirler. Namuslarından başka her şeyleri ortaktır. Musahiplerin çocukları da birbirleriyle evlenemezler⁸⁸. Musahiplikte şahsi sorumluluk yerine birlikte sorumluluk esası mevcuttur. Eğer musahiplerden birisi bir yanlışlık yaparsa diğeri veya diğerleri de bu suçtan sorumlu olurlar⁸⁹. Musahiplik arzuya bağlı olarak oluşturulur. Hiç kimse zorla musahip yapılmaz⁹⁰. Hüseyin Bal, Aleviliğin bazı kollarında ikrar verip yola girmekle iki ailenin musahip olmasının aynı anda gerçekleştiğini, musahibi olmayanın ise yola kabul edilmediğini⁹¹ ifade eder. Musahiplerden birinin ölmesi halinde kanuni mirasçısı yoksa, mirası olduğu gibi musahip kardeşine kalır. Eğer borçlu olarak ölürse musahip kardeşi ödeyebildiği kadarıyla o borcu ödemeye çalışmalıdır⁹². Musahiplerden birinin ölümünden bir hafta sonra, diğer musahip kardeşi bir kurban hazırlar, rehber, pir ve mürşid huzurunda davet ettiği insanlardan ölen kardeşi adına razılık ister. Bu da musahiplerin yükümlülüklerinden birisidir⁹³.

2.4. Düşkünlük

Düşkünlük; suç işleyen kimseye karşı toplumun tepkisi ve boykotudur⁹⁴. Ağır suç işlemiş olanlara “düşkün” denilmektedir. Bu kişiler dışlanmış olduklarından cem ayininde meydana giremezler. Cinayet

⁸⁷ Öz, “Alevilik ve Cumhuriyet”, *Cem* 60 (1996): 45.

⁸⁸ Orhan, “Aleviliğin Esasları 8”, 8: 24.

⁸⁹ Orhan, “Müşahip Kardeşlerin Birbirine Karşı Yükümlülükleri”, *Cem* 47 (1995): 30.

⁹⁰ Orhan, “Aleviliğin Esasları 7”, 7: 12.

⁹¹ Bal, “Şahkulu Dergahında Bir Müsahip Kurbanı/ Müsahiplik Üzerine Bir Yorum”, 65: 57.

⁹² Orhan, “Müşahip Kardeşlerin Birbirine Karşı Yükümlülükleri”, 47: 30.

⁹³ Orhan, “Müşahip Kardeşlerin Birbirine Karşı Yükümlülükleri”, 47: 31.

⁹⁴ Orhan, “Aleviliğin Esasları 8”, 8: 22.

işleyenler, zina yapanlar, karısını boşanmış olanlar, boşanmış hanımlar ve benzer günahkârlar derecelerine göre uzun süre düşkün kabul edilirler⁹⁵. Muharrem Naci Orhan, düşkünlüğün yaptırım, amaç, sebep ve sonuç bakımından Hıristiyanlıktaki aforozdan farklı olduğunu savunur⁹⁶. Fuat Bozkurt'a göre aforoz, kilise hukukuna karşı işlenen suçun cezasıdır. Aforoz edilen kişi günahkârdır ve günahı çıkarılmadıkça kilise hukukundan faydalanamaz. Dolayısıyla aforoz daha çok kilise karşısında; düşkünlük ise toplum karşısında olur. Düşkünlükte kişi bireylere karşı sorumludur ve günah çıkarmak yoktur⁹⁷.

2.5. Hıdırellez

Alevi-Bektaşî toplumunun bayramlarından birisi olan Hıdırellez 6 Mayıs'ta kutlanır⁹⁸. Hıdırellez; Hızır ve İlyas isimlerinin birleşiminden oluşmuştur. Bugünün bayram kabul edilmesinin nedeni de Hızır ve İlyas'ın bir araya geldiğine inanıldığı gün olmasıdır⁹⁹. Hızır olarak da telaffuz edilen Hızır, içenlere ölümsüzlük veren ab-ı hayat içmiş olan ve kul sıkıştığı zaman imdadına yetişen meşhur kişidir. Ayrıca nebi olduğu da iddia edilir¹⁰⁰. İslam geleneğinde, halk kültüründe ve tasavvufta adından sık sık söz edilen, insanların yardımcısı olduğuna inanılan kişidir¹⁰¹. *Dergide* Hızır kıssasının, Kur'anî boyutuna vurgu yapılmış¹⁰², Hızır'la ilgili menkıbelere yer verilmiştir¹⁰³. Halk ananesine göre, Hızır ellerinin beyaz, yumuşak ve kemiksiz olması ile tanınan, çok defa dilenci veya fakir derviş kıyafetinde görünen, insanları denemek için sadaka isteyen bir şahıstır. Sadaka verenlerin malını artırdığına, kötü karşılayan zenginleri ise fakir

⁹⁵ Atalay, "Ayin-i Cem'de Düşkünlük", *Cem* 89 (1999): 48.

⁹⁶ Orhan, "Aleviliğin Esasları 8", 8: 22-23.

⁹⁷ Fuat Bozkurt, "Alevi Tören ve İnançlarının Kökeni II", *Cem* 16 (1992): 52-53.

⁹⁸ Mehmet Yaman, "Kurban, Kurban Bayramı ve Hıdırellez", *Cem* 48 (1995): 34.

⁹⁹ Emre Özgünay, "Hızır-İlyas (Hıdırellez)", *Cem* 36 (1994): 36.

¹⁰⁰ Hakkı Saygı, "Hızır'ın Anlamı", *Cem* 118 (2002): 24.

¹⁰¹ Abo İlhan, "Hıdırellez, Hızır-İlyas Günü ve Anlamı", *Cem* 12 (1992): 24.

¹⁰² Yaman, "Hazret-i Hızır, Hızır-İlyas, Hızır Orucu ve Hıdırellez Bayramı I", *Cem* 44 (1995): 33-34.

¹⁰³ Hayri Şanlı, "Hızır ve Hızır Orucu", *Cem* 118 (2002): 21.

düşürdüğüne inanılır¹⁰⁴. Alevilik Bektaşılık erkânında, cemevine serilen on iki posttan birisi olan mihmandar (konuk) postu Hızır'ı temsil eder¹⁰⁵. Dünyanın çeşitli yerlerinde Hızır adı ile anılan çok sayıda mekân, göl, kapı, oda ve tepe mevcuttur¹⁰⁶.

Hızır İlyas da Hızır gibi ab-ı hayat içtiğine inanılan bir şahıstır. Yeşil elbise giyerek, kır bir at ile dolaştığı söylenir. Söylencelere göre cem ve semah törenlerine katılır. Hızır ve İlyas'ın her beş yüz senede bir kez Allah tarafından gençleştirildiği¹⁰⁷ iddia edilir. Hızır'ın karada, İlyas'ın denizde darda kalanlara yardım ettiğine inanılır¹⁰⁸.

2.6. Nevruz

Nevruz kelimesi Farsça'da yenigün anlamına gelmektedir¹⁰⁹. Eski Türkler ve İranlıların yılbaşı olarak kabul ettikleri gün de bu kelime ile adlandırılır¹¹⁰.

Nevruzun kökeni konusunda açık ve kesin bir bilgi yoktur. Zerdüş dininden geldiği veya çeşitli kültürlerin ortak ürünü olduğu söylenir. Göçebe kavimler, cemrelerin hava, su ve toprağa düşmesinin tamamlandığı, gece ile gündüzün eşit olduğu, baharın başladığı bu günü bayram olarak kutlamışlardır. 12 hayvanlı Türk takviminde ve İran güneş takviminde 21 Mart yılbaşı olarak belirlenmiştir¹¹¹.

Nevruz bayramı 21 Mart gününde kutlanır. Pek çok önemli olayın bu günde meydana geldiği kabul edilir. Bu olaylar aynı zamanda Nevruza

¹⁰⁴ Özgünay, "Hızır-İlyas (Hıdırellez)", 36: 36.

¹⁰⁵ Atilla Fırat, "Hızır Orucu", *Cem*, 76 (1998): 22.

¹⁰⁶ Yaman, "(13-14-15 Şubat Hızır Orucunu Karşılama) Hazret-i Hızır, Hızır-İlyas, Hızır Orucu ve Hıdırellez Bayramı II", *Cem* 45 (1995): 33.

¹⁰⁷ Eraslan Doğanay, "Anadolu Kültüründe Hızır İlyas", *Cem* 118 (2002): 28.

¹⁰⁸ Yaman, "(13-14-15 Şubat Hızır Orucunu Karşılama) Hazret-i Hızır, Hızır-İlyas, Hızır Orucu ve Hıdırellez Bayramı II", 45: 32.

¹⁰⁹ Ahmet Fırat, "Nevruz", *Cem* 76 (1998): 39; Veli Erman, "Sultan Nevruz Bayramı", *Cem* 11 (1992): 42.

¹¹⁰ Ali Sümer, "Anadolu'da Nevruz ve Tarihi Kaynaklar", *Cem* 76 (1998): 32.

¹¹¹ Bal, "Nevruz Bayramı", *Cem* 88 (1999): 44.

özel önem verilmesinin de nedenidir. Nevruzda meydana geldiği iddia edilen olaylar şunlardır:

1-Tanrı dünyayı bu günde yaratmıştır.

2-Yıldızlar küme halinde iken ayrılıp kendi yörüngesinde dönmeye bu gün başlamıştır.

3-Hz. Adem ile Hz. Havva affedilişlerinden sonra bu günde Arafat'ta buluşturulmuştur.

4-Hz. Nuh tufandan sonra karaya ilk bu günde ayak basmıştır.

5-Hz. Musa asası ile Kızıldeniz'i yararak, taraftarlarını bu günde kurtarmıştır.

6-Hz. Yunus balığın karnından karaya bu günde bırakılmıştır.

7-Hz. Muhammed'e peygamberlik bu günde gelmiştir.

8-Hz. Ali bu günde doğmuş, Hz. Fatıma ile evlenmesi de bu günde olmuştur.

9-Hz. Muhammed, Gadir Hum'daki veda hutbesinde, Hz. Ali'yi Müslümanlara bu günde vasi tayin etmiştir¹¹².

Nevruz günü cem ayini yapılmakta, gündüz başlayan şöenler ertesi gün sabaha kadar devam etmektedir. Düzenlenen cem törenlerinde Hz. Ali'nin doğum günü dolayısıyla mevlit ve nevruziye denilen şiirler okunmaktadır¹¹³. Ayrıca mezarlıklarda ölülerin ruhuna ziyafetler verilmektedir¹¹⁴. Nevruz eğer, Muharrem matemine denk gelirse o zaman, sabahtan öğleye kadar kutlama yapılmakta, öğleden sonra tekrar mateme devam edilmektedir¹¹⁵.

2.7. Sanat ve Saz

Resim, heykel gibi İslam dinince yasaklandığı öne sürülen sanatlar Alevilikte rağbet görmüş, put ile heykel kavramları birbirlerinden ayrılarak,

¹¹² Veli Erman, "Sultan Nevruz Bayramı", *Cem* 11 (1992): 42; Ali Sümer, "Anadolu'da Nevruz ve Tarihi Kaynaklar", 76: 32.

¹¹³ Sümer, "Anadolu'da Nevruz ve Tarihi Kaynaklar", 76: 34; Ahmet Fırat, "Nevruz", *Cem* 76 (1998): 39-40.

¹¹⁴ Noyan, "Ölüm ve Ölüm Halinde Erkan IV", *Cem* 19 (1992): 35.

¹¹⁵ Fırat, "Nevruz", 76: 40.

sanata özgürlük tanınmışsa¹¹⁶ da Alevilikte sanat denilince akla öncelikle saz ve şiir gelmektedir.

Saz, Aleviliği çağlar ötesinden günümüze taşıyan en önemli unsurlardan birisidir¹¹⁷. Alevilikte saz sadece bir müzik enstrümanı olmanın ötesinde anlamlar taşır. Zakirler ve ozanlar sazlarını üç kez Allah-Muhammed-Ya Ali diyerek öpüp başlarına götürür ve çalmaya başlarlar. Bazı dedeler sazı “Telli Kur’an” olarak adlandırır¹¹⁸. İzzettin Doğan’a göre Aleviliği, İslam inancını kabul eden diğer düşünce gruplarından ayıran en büyük biçim farkı, Alevilikle birlikte sazın İslam’a girmiş olmasıdır. Doğan, cemevlerinde çalınan sazlarla söylenen nefeslerin ve saz eşliğinde okunan ayetlerin insanı daha çok cezbettiğini savunur¹¹⁹. Irene Markoff, “Alevileri kuşatan şüphe ve gizem duvarlarının yıkılışını ve Alevi geleneklerinin Türkiye halkına ait bir ortak kültürel mirasa dahil olmasını” Alevi müziğindeki saz ve şiirin sağladığını iddia eder¹²⁰.

Dergide saza Hz. Ali’nin ve onun ilkelerinin maddi sembolü olarak özel bir anlam da atfedilmektedir. Buna göre sazın gövdesi Hz. Ali’nin bedenini, sapı kılıcı Zülfikar’ı temsil etmektedir¹²¹.

3. ALEVİLİK VE DİNİ GRUPLAR

3.1. Alevilik ve Şiilik

Arapça’da birisine uyanlar, birisinin tarafını tutanlar anlamına gelen Şia kelimesi¹²², Hz. Muhammed’in ardından, dinî bir gereklilik olarak,

¹¹⁶ Ali Sümer, “Hacı Bektaş’a Selam”, *Cem* 52 (1995): 16; Özgünay, “Cem’imizden”, *Cem* 10 (1992): 2.

¹¹⁷ İzzettin Doğan, “Alevi Düşüncesini Günümüze Taşıyanlar”, *Cem* 2 (1991): 7.

¹¹⁸ Cem, “Alevilerde Bağlama ile Nefes Söyleme Geleneği”, *Cem* 117 (2002): 13; Nejat Birdoğan, *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı* (İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995), 252.

¹¹⁹ Doğan, “Alevi Düşüncesini Günümüze Taşıyanlar”, 2: 7.

¹²⁰ Markoff, “Bir Gizli İslam Mezhebinin Çözümlemesinde Dışavurumcu Kültürün Rolü”, 60: 48.

¹²¹ Irene Markoff, “Bir Gizli İslam Mezhebinin Çözümlemesinde Dışavurumcu Kültürün Rolü; Türkiye Alevileri Örneği I”, çev. Esra Danacıoğlu, *Cem* 60 (1996): 54.

¹²² Firuzan Husrev Tökin, “İslamiyet’te Şiilik”, *Cem* 36 (1994): 18.

Allah'ın emriyle Hz. Peygamberin ataması sonucu, Hz. Ali'nin halife olması gerektiğini; ondan sonra da bu görevin onun soyunun hakkı olduğunu kabul edenleri ifade eder¹²³. Dinde, siyasette, düşüncede ve literatürde Hz. Ali yanlısı kesimin genel adı olarak sıkça kullanılan Şia veya Şiilik terimleri Anadolu'da ve Türklerin yoğun olduğu yerlerde Alevilik olarak ifade edilir¹²⁴. Bu görüşü paylaşan Rıza Zelyut da Alevi teriminin aslının Şia olduğunu, teorik olarak kendisine Şii diyen bir kişinin aynı zamanda Alevi olduğunu iddia eder¹²⁵. Çoğu zaman Alevilik ile Şiiliğin birbirine karıştırıldığını söyleyen Cahit Tanyol ise Aleviliğin Şiiliğin bir kolu olduğu şeklindeki yorumların yanlış olduğunu, buna karşılık Şiiliğin Alevilikten çıkan bir İran mezhebi olduğunu iddia eder¹²⁶.

Cem Dergisi yazarları İran'da yaşayan İmâmiyye/İsna Aşeriyye Şiiliği ile Anadolu Aleviliği arasına mesafe koyarlar. Baki Öz İran Şiiliğinin, İslam'ın evrenselleşmesi ve uluslararası yayılmacılığına karşı, Zerdüşt inançlı İran'ın kendini korumaya çalışması sonucu ortaya çıktığını¹²⁷ ve bir bakıma "İran'ın ulusal dini" olduğunu¹²⁸ iddia eder. Niyazi Öktem'e göre Alevilik ile İran Şiiliği arasındaki ortak payda Ehl-i Beyt sevgisidir¹²⁹. Şia teokratik devlet yandaşı iken, Anadolu Alevileri laiktirler. Şia ibadette biçimselliğe önem verirken Anadolu Alevileri ibadeti günde beş kez ile sınırlamazlar¹³⁰. Anadolu Alevileri kendilerini Caferi olarak değerlendirmelerine rağmen, inanç sistemlerindeki özellikler onların Şia kalıpları içinde kalmadıklarını gösterir¹³¹. *Cem'*deki röportajında Prof. Dr. Ethem Ruhi Fıçlalı, İran Şiiliğinin siyaseti ve dini bir arada mezcettiğini ve onu birbirinden ayrılmaz bir hale

¹²³ Ethem Ruhi Fıçlalı, *İmamiyye Şiası* (İstanbul: Selçuk Yayınları, 1984), 9-13.

¹²⁴ Öz, "Hz. Ali Yanlılığının Doğuşu", *Cem* 121 (2002): 25.

¹²⁵ Zelyut, "Alevilik Nedir I", *Cem* 58 (1996): 14-15.

¹²⁶ Cahit Tanyol, "Alevi Şeriatı", *Cem* 44 (1995): 6; İslam'da Şiiliğin doğuş tarihi hakkında geniş bilgi için bk. Fıçlalı, *İmamiyye Şiası*, 14 vd.

¹²⁷ Öz, "Türk İslam Tarihi İçerisinde Aleviliğin Konumu", *Cem* 20 (1993): 37.

¹²⁸ Öz, "Alevilik Üzerine Bir Çözümleme", *Cem* 6 (1991): 47.

¹²⁹ Öktem, "Hallac-ı Mansur ve Anadolu Aleviliği", *Cem* 29 (1993): 7.

¹³⁰ Öktem, "Sorunlar", *Cem* 19 (1992): 10.

¹³¹ Krisztina Kehl Bodrogi, "Alevilik Üzerine", *Cem* 6 (1991): 21.

sokarak kuralcı bir yapıya büründüğünü ifade eder. Bugünkü İnan Şiiliğinin, Ayetullahların ve medreselerin oluşturduğu katı bir İslam anlayışını benimsediğini belirten Fırlalı, Anadolu Aleviliğinde bu anlamda çerçevesi çizilmiş katı bir İslam anlayışının olmadığını, buna mukabil insan sevgisine dayalı bir anlayışın söz konusu olduğunu belirtir¹³².

Anadolu Aleviliği ile Şiilik arasındaki en önemli yakınlık Ehl-i Beyt bağlılığı noktasındaki duygusal benzerlik ile on iki imam inancı konularındadır. Günümüz Şiileri ile Aleviler arasında din anlayışı ve ibadetler açısından büyük farklar gözden uzak değildir. Alevilikte namaz, Ramazan orucu, hac gibi ibadetler uygulama alanı bulamazken Caferilikte zikredilen bu ibadetlerin yerine getirilmesi zorunludur¹³³.

3.2. Alevilik ve Sünnilik

Dergide Sünnilik kelimesi ile Alevi olmayan ve devlet yanlısı olup devletçe desteklenen, ibadette şekle çok önem veren gruplar anlatılmaya çalışılır. Yazarlar tarafından sıkça Alevi-Sünni mukayesesi yapılır. Sünnilik tarih boyunca Alevilerin başına gelmiş olan pek çok olumsuzluğun nedeni olarak sunulur. Abidin Özgünay, “Sünniliği Alevilik aleyhine kışkırtan, insanların beynine Alevi düşmanlığını bilerek-bilmeyerek yerleştiren etkenlerin sırtı doğrudan devlete dayalıdır”¹³⁴ derken, Niyazi Öktem, Alevi Sünni ayrılığında başlangıçta iktidar mücadelesinin etkili olduğunu ve kitlelerin tahrik edildiğini savunur¹³⁵. Ahmet Yaşar Ocak ise bugün Türkiye’de mevcut olan Alevi-Sünni soğukluğunun temelinde tarihsel süreç içerisinde cereyan etmiş, hilafet-imamet mücadeleleri, Kerbelâ olayı, Osmanlı döneminde yapıldığı söylenen Alevi katliamı gibi tarihi olaylar hakkındaki bilgisizliğin yattığını, iki kesimin de tarihi olayları gerçeklikten uzak, yalan

¹³² Ethem Ruhi Fırlalı, “Prof. Dr. Ethem Ruhi Fırlalı ile Şiilik ve Alevilik Üzerine”, röportaj Ayhan Aydın, *Cem* 77 (1998): 37.

¹³³ Birdoğan, *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı*, 353.

¹³⁴ Abidin Özgünay, “Alevinin Namusu Ülkenin Namusudur”, *Cem* 45 (1995): 8.

¹³⁵ Öktem, “Din ve Mezhep Arasında Diyalog”, *Cem* 10 (1992): 9.

yanlış geleneksel bilgileriyle değerlendirdiklerini ifade eder¹³⁶. Alevi dedesi İzzettin Doğan, Alevi-Sünni ayrımının Yavuz Sultan Selim ile Safevi hükümdarı Şah İsmail arasındaki kavgaya dayandığı¹³⁷ kanaatindedir.

Alevilik ve Sünniliğin İslam'ın iki değişik yorumu olduğunu ifade eden Niyazi Öktem'e göre, Alevilik ve Sünnilikte temel Allah'ın birliğine inanmak, Hz. Muhammed'in O'nun peygamberi olduğunu kabul etmektir. Alevi de Sünni de dinin özünün, doğruluk, dürüstlük, kul hakkının yenmemesi olduğunu bilmektedir¹³⁸. Bülent Gündoğdu Türkiye'deki Sünni İslam anlayışının diğer İslam ülkelerindekinden farklı ve Alevi İslam anlayışına daha yakın olduğunu iddia eder¹³⁹.

3.3. Alevilik ve Tarikatlar

Cem yazarı Hüseyin Bal'a göre Alevi Bektaşî toplulukları kendilerini tarikat aşamasında kabul ederler. Bunun için de bu kapının gereklerini yerine getirmeye çalışırlar¹⁴⁰. Tarikat ilminin kaynağı Hz. Muhammed, öğretmeni ise Hz. Ali olarak¹⁴¹ kabul edilir.

3.3.1 Alevilik Mevlevilik İlişkisi

İzzettin Doğan, Aleviliğin; saz çalmayan, semahlarında ney, darbuka ve kudüm kullanan; Mevlâna Hazretlerinin temsilcisi olduğu kesimine Mevlevi dendiğini iddia eder¹⁴². Mevlevilik-Bektaşîlik ilişkisinin Hacı Bektaş yürüncesinin mutasavvıflarından olan Tebrizli Şems'in, Mevlana'yı ziyareti ile başladığını iddia eden Baki Öz'e göre bu ziyaret sonrası Mevlevilik içerisinde Alevi nitelikli bir akım doğup gelişmiştir. Mevlâna ile başlayan Alevi etkilenmesinin ondan sonra da sürdüğünü söyleyen Öz, Mevleviliğin

¹³⁶ Ahmet Yaşar Ocak, "Alevilik Problemi ve Türkiye", *Cem* 42 (1994): 12.

¹³⁷ Soner Erdoğan, "Sevgi, Gül ve Saz Akdeniz'le Kucaklaştı; Cem Vakfı Antalya'da", *Cem* 81 (1998): 8-9.

¹³⁸ Öktem, "Sorunlar", 19: 10.

¹³⁹ Bülent Gündoğdu, "Türkiye'de Ne Kadar Sünni Var? ", *Cem* 126 (2002): 5.

¹⁴⁰ Bal, "Tasavvuf Felsefesi Alevi-Bektaşî İnancı ve Mevlevilik", *Cem* 85 (1998): 44.

¹⁴¹ Mehmet Özdemir, "Tarikatın Kaynağı", *Cem* 83 (1998): 52.

¹⁴² Doğan, "Dedeler-Babalar Meclisi Alevilik İçin Son Derece Önemli Bir Adım Olacak", röportaj Ayhan Aydın, *Cem* 123 (2002): 13.

“şems kolunun” Alevi olduğunu da savunur. Ona göre Mevlevilik içerisindeki bazı eğilimler işi Ali ilahiliğe kadar götürmüşlerdir¹⁴³.

3.4. Alevilik ve Hristiyanlık

Aleviliği etkileyen unsurlar arasında Hristiyanlık da bulunmaktadır¹⁴⁴. Bu etkileşimin sonucu olarak Alevilikteki bazı kurumlarla Hristiyanlıktaki kurumlar arasında benzerliğin olduğu iddia edilmiştir. Bunların başında Alevilikteki Allah-Muhammed-Ali üçlemesi gelir. Batı dünyası, Hristiyanlıktaki Baba-Oğul-Kutsal Ruh üçlemesine, Alevilikteki Allah-Muhammet-Ali üçlemesini benzer bulmaktadır¹⁴⁵. *Cem* yazarı Cahit Tanyol da bunun bir etkilenmeyi gösterdiği kanaatindedir¹⁴⁶. Ayrıca Alevilikteki 12 imam anlayışı Hristiyanlıktaki 12 Havari inanışına, Alevilikteki düşkünlük sistemi de Hristiyanlıktaki Afroz sistemine benzetilir¹⁴⁷.

3.5. Diğer

3.5.1. Alevilik ve Ateizm

Cem Dergisi yazarları Aleviliğin Ateizmle ilişkilendirilmesini tepki ile karşılarlar. Reha Çamuroğlu “Alevilik Ateizm midir?” sorusunu saçma bir soru olarak nitelendirir¹⁴⁸. Kemal Aydemir ise Alevi ve Bektaşî'nin ateist olamayacağını¹⁴⁹ ifade eder.

¹⁴³ Öz, “Mevlevilik İçerisindeki Alevilik Çizgisi”, *Cem* 87 (1999): 22-23; Abdülbakiy Gölpınarlı da zamanla Mevlevilik içerisinde Alevi temayülün ortaya çıktığını ve bazı Mevlevilerin “Alevilikte en ileri” olduklarını iddia eder. (Abdülbakiy Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik* (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1983), 224-241.)

¹⁴⁴ Alevilik Hristiyanlık etkileşimi için bk. F. R. Haslok, *Bektaşîlik Tetkikleri*, çev. Râgıp Hulûsî, (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2000): 49-63; Nejat Birdoğan, *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı* (İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995), 166-174.

¹⁴⁵ Nejat Birdoğan, *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1994), 510.

¹⁴⁶ Tanyol, “Hz. Hüseyin ve Kerbelâ”, *Cem* 49 (1995): 5-6.

¹⁴⁷ Burhan Kocadağ, “Batı Dünyasının Müslümanlığa ve Alevi İnançına Bakış Anlayışı”, *Cem* 118 (2002): 30.

¹⁴⁸ Reha Çamuroğlu, “Çağdaş Aleviliğin Sorunları 3”, *Cem* 8 (1992): 17.

¹⁴⁹ İ. Kemal Aydemir, “Derneklerin Yönetiminde Çok Dikkatli Olmalıyız”, *Cem* 30 (1993): 31.

3.5.2. Alevilik ve Marksizm

Cem Dergisi yazarlarından Baki Öz, Alevi gençliği 1960'lı yıllarda ve sonrasında Marksizm'e kaymış ve Materyalist felsefe belli ölçüde Alevilik üzerinde etkili olmuşsa da bu durum "Alevilik Materyalizmdir" dedirtecek kadar ileri gitmemiştir¹⁵⁰. Yaşar Uçar, Alevilik bir kültür ve yaşam biçimidir, şeklindeki tanımları dini duygu ve düşünceleri Alevilikten dışlamak için başvurulmuş nafile bir çaba olarak değerlendirir ve bu çabaların altında yatan gerçeği de Aleviliğin içini boşaltarak Marksizm'e monte etme çabası olarak¹⁵¹ tanımlar. Uçar'a göre Marksistler Alevilikteki aşkın karakteri anlayamamışlardır¹⁵².

3.5.3. Alevilik ve Ahilik

Dergide Ahilik Aleviliğin piyasa düzeni¹⁵³ sosyal ve ticari hayata yansıyan görüntüsü¹⁵⁴ olarak değerlendirilir. Alevilik ile Ahilik aynı coğrafya içerisinde birbirlerinin tamamlayıcıları olarak¹⁵⁵ takdim edilir. Baki Öz, Ahiliğin politik tavrının Alevilik ile aynı olduğunu öne sürer¹⁵⁶.

Muharrem Naci Orhan da Alevilik ile Ahiliğin benzer hatta aynı olduğunu her ikisinde de var olan benzerlikleri sıralayarak ispata çalışır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- 1-Alevilikte de Ahilikte de pir inancı vardır.
- 2-Müsaheplik kurumu Ahilikte de mevcuttur.
- 3-On iki imam inancı her ikisinde de aynıdır.
- 4-İbadetlerde saz kullanılır ve her ikisinde de semah vardır.

¹⁵⁰ Öz, "Alevilik ve Ateizm", *Cem* 42 (1994): 29; Öktem, "Anadolu Aleviliği 2", *Cem* 58 (1996): 24.

¹⁵¹ Yaşar Uçar, "Kurtuluş Alevi Felsefesindedir", *Cem* 39 (1994): 5.

¹⁵² Uçar, "32 Pare Alevilik", *Cem* 57 (1996): 22.

¹⁵³ Caner Ertuna, "Alevi-Bektaşî İnancının Piyasa Düzeni Ahilik", *Cem* 58 (1996): 56.

¹⁵⁴ Özgünay, "Ahilik Aleviliktir", *Cem* 17 (1992): 3.

¹⁵⁵ Yaşar Tükek, "Fütüvvet Kurallarının Ahiliğe Dönüşümü ve Günümüzde Ahilik", *Cem* 94 (1999): 54.

¹⁵⁶ Öz, "Aleviliğin Bir Türevi Olan Ahilik", *Cem* 29 (1993): 18.

5-On iki hizmet her ikisinde de vardır.

6-Hz. Ali'ye bağlılık ortaktır.

7-Tevella Teberra inancı; Ehli beytin dostuna dost, düşmanına düşman olmak her ikisinde de vardır.

8-İbadetten sonra lokma dağıtılır.

9-Fütüvvet zinciri Hz. Ali'ye oradan Hz. Peygambere ulaşır¹⁵⁷.

4. ALEVİLİK VE SİYASET

Cem Dergisi siyasi tavrını Eylül 1991 de yayınlanan dördüncü sayısında net olarak açıklamış ve derginin herhangi bir siyasi partinin organı ya da kayıtsız şartsız destekçisi olmadığını ifade etmiştir. Bu açıklamaya göre *Cem Dergisi* önceden sınırları kesin olarak belirlenmiş bir siyasi görüş ya da programın Aleviler üzerinde empoze edicisi de değildir¹⁵⁸. Buna rağmen *Cem Dergisi* yazarları siyasetten ve siyasi yaklaşımlardan uzak durmamışlardır.

4.1. Alevilik ve Muhalif Kimlik

Aleviliğin tarihsel özelliklerinden birisi muhalif taraf içerisinde yer almasıdır¹⁵⁹. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili olan Alevi-Bektaşilik iktidarda olduğu izlenimini vermişse de¹⁶⁰ bu uzun sürmemiş devlet yönetimindeki etki zamanla azalmıştır. Yavuz Sultan Selim zamanında gerçekleştiği iddia edilen Alevi halkın kırıdırılması olayı muhalefet-iktidar sürtüşmesinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Buna göre iktidarını pekiştirmek isteyen Sünni sultan, muhalif ideolojiyi yok etmek için

¹⁵⁷ Orhan, "Ahilik ve Ahiler", *Cem* 29 (1993): 10; Fütüvvetnâmelere göre Alevilik ve Bektaşiliğin Ahilikle ilişkisi için ayrıca bakınız. M. Saffet Sarıkaya, "Alevilik ve Bektaşiliğin Ahilikle İlişkisi - Fütüvvetnâmelere Göre-", *İslâmiyât* 3 (2003): 93-110.

¹⁵⁸ *Cem*, "Aydın Görünümü", *Cem* 4 (1991): 3.

¹⁵⁹ Öktem, "Aleviler ve Muhalefet", *Cem* 64 (1997): 28.

¹⁶⁰ Ali Sevioğlu, "Aleviler ve Devlet", *Cem* 66 (1997): 61.

“Kızılbaşları” kırmıştır¹⁶¹. Alevilerin Osmanlı yönetimindeki güç kaybı, onları arayışa itmiştir. Böylece “Acaba bu yeni bizi kurtarır mı?” düşüncesiyle pek çok muhalif hareketin içerisinde yer almışlardır¹⁶².

4.2. Alevilik ve Sol Partiler

Anadolu Alevilerinin Cumhuriyetten sonra genelde sol partileri destekleme nedenini Abidin Özgünay şöyle açıklar; “Sağ düşünce ve Ortodoks din anlayışına dayalı kişilik yapılanmaları Alevi düşünce geleneğiyle bağdaşmaz”¹⁶³.

Cemal Şener de Alevilerin çok partili dönemden beri esas olarak sosyal demokrat partilere oy verdiğini ifade eder¹⁶⁴. Sadık Göksu Alevilerin 1989 seçimlerinde ağırlıklı olarak SHP'ye¹⁶⁵ oy verdiğini söyler. Murat Küçük ise CHP'nin belkemiğini Alevi oylarının oluşturduğunu belirtir ve Alevilerin yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki CHP başarısını buna bağlar¹⁶⁶. Sabri Yücel Şubat 1995 seçimlerinde herkesi doğal bir demokrasi cephesi oluşturmaya ve çevrelerinde güçlü olarak gördükleri sol parti adayına veya adaylarına destek olmaya çağırır¹⁶⁷.

Aleviler her ne kadar sosyal demokrat partileri desteklese de bu partilerin Alevileri çoğu zaman “çantada keklik” olarak görmelerinden ve seçimlerden sonraki tavırlarından memnun olmamışlardır¹⁶⁸. Bu bazen tepkiye dönüşmüş ve Aleviler bazı seçimlerde sol partilerin dışındaki partilere de oy vermişlerdir¹⁶⁹.

¹⁶¹ Öktem, “Aleviler ve Muhalefet”, 64: 29; Konuyla ilgili arşiv belgelerine dayalı geniş bilgi için bk. Ümit Erkan, 16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları (Ankara: Araştırma Yayınları, 2016), 220-222.

¹⁶² Sevioğlu, “Aleviler ve Devlet”, 66: 61.

¹⁶³ Özgünay, “Cem'imizden”, Cem 32 (1994): 3.

¹⁶⁴ Cemal Şener, “Seçim ve Aleviler”, Cem 5 (1991): 34.

¹⁶⁵ Sadık Göksu, “Cem Alevinin Sosyal Gücünü Değerlendirmesi Sorununu Önemle Ele Aldı. Yerel Seçimlerde Oyunuza Sahip olun”, Cem 31 (1991): 13.

¹⁶⁶ Murat Küçük, “Aleviler ve Seçim”, Cem 88 (1999): 36.

¹⁶⁷ Yücel, “24 Aralık Genel Seçimleri ve Demokrasi Cephesi”, Cem 55 (1995): 35.

¹⁶⁸ Cemal Kaya, “İnancımızın Partisini Kurmamız Gerek”, Cem 24 (1993): 41.

¹⁶⁹ Yaman, “Cumhuriyet Sonrası Alevilik”, Cem 78 (1998): 51.

Aleviler siyaset sahnesinde temsil edilebilmek için bir partiyi desteklemek yerine kendi partilerini kurmayı da denemişlerdir. Alevi kesimin siyaset sahnesinde sözcülüğünü üstlenen ilk parti 1966'da kurulan Türkiye Birlik Partisi'dir. Partinin amblemi Hz. Ali'yi ve on iki imamı simgeleyen bir aslan ve onu çevreleyen on iki yıldızdan oluşmaktaydı. Bu parti Alevi oylarını tek çatı altında toplama konusunda başarılı olamamıştır¹⁷⁰.

4.3. Alevilik ve Sağ Partiler

Aleviler bazı seçimlerde sol partilerin dışındaki partileri de desteklemişlerdir. *Cem Dergisi* çoğu seçimlerden önce sağ-sol parti yöneticileriyle görüşerek Alevi camianın sıkıntılarını iletmiştir¹⁷¹. Derginin en soğuk baktığı parti ise Refah Partisi olmuştur. Abidin Özgünay Aleviler ve Refah Partisi ilişkisini "Aleviler Refah Partisi ile Cennete bile girmez"¹⁷² şeklinde ifade etmiştir.

4.4. Alevilik ve Diyanet

Cem Dergisi'nde en çok üzerinde durulan kurum hiç şüphesiz Diyanet İşleri Başkanlığı'dır. Alevi camia Diyanet İşleri Başkanlığı'nı sürekli eleştirmiştir. Bu eleştirilerin temel noktasını Alevilerin Diyanet içerisinde temsil edilmediği tezi oluşturmaktadır. Hükümetlerin Diyanet teşkilatında reform yapmalarını Diyanet teşkilatından korkmalarına bağlayan İzzettin Doğan, Diyanet'in devletin en güçlü kurumu olduğunu savunur. Ona göre bir tarafta ordu diğer tarafta da Diyanet vardır. Aralarındaki fark ise birinin silahlı diğerinin silahsız oluşudur¹⁷³. Cemal Canpolat'a göre ise Diyanet, Türkiye'nin en büyük tarikatıdır¹⁷⁴. Abidin Özgünay "dünkü

¹⁷⁰ Küçük, "CHP ve Aleviler, Ne Seninle Ne Sensiz", *Cem* 92 (1999): 14.

¹⁷¹ *Cem*, "Aydın Görünümü", *Cem* 5 (1991): 6.

¹⁷² Özgünay, "Aleviler R.P. ile Cennete Bile Girmez", *Cem* 33 (1994): 3.

¹⁷³ İzzettin Doğan, "Yöneticiler Toplumun Gerisinde Kaldı", röportaj Ayhan Aydın, *Cem* 93 (1999): 23.

¹⁷⁴ Cemal Canpolat, "Alevilerin Atatürk Sevgisi Bir Devlet Büyüğüne Duyulan Sevgiden Öte Bir Tutku Düzeyindedir III", *Cem* 117 (2002): 36.

Sünni imparatorluğunun Şeyhülislamlığı ne ise günümüz lâik Cumhuriyet devletinin Sünni Diyanet teşkilatı da maalesef odur"¹⁷⁵ görüşündedir. İzzettin Doğan Diyanet'in şu anda Şeyhülislâmlıktan daha kuvvetli olduğunu¹⁷⁶ da savunur.

Alevi yazarların Diyanetle ilgili diğer iddiaları şunlardır: Diyanet ülkedeki çeşitli dini kesimleri kucaklayamaz hale gelmiştir¹⁷⁷. Alevilik karşısında Sünniliğe imtiyaz tanıyan Diyanet mezhepler karşısında tarafsız ve eşitlikçi yapıdan uzaklaşarak¹⁷⁸ sadece Sünni Hanefi mezhebine bağlı vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayan bir kurum olmuştur¹⁷⁹. Diyanet Sünni inancı Alevi halka benimsetmek için Alevi köylerine camiler yaptırmış ve Alevi nüfusunun dini ve mezhebi inancını görmezden gelmiştir¹⁸⁰. Abidin Özgünay, Anadolu Aleviliğinin biri şeriatçı yobazlık diğeri "el altından yobazlığı besleyen Diyanet teşkilatı" olmak üzere iki hasmının olduğunu belirtir¹⁸¹. Ona göre Diyanet "şeriat yandaşlarının ülkeye getireceği geri dönüşü engellemek yerine onları besleyen, yaşatan, yorum ve tavrıyla ayrımcılık ve tarafgirlik yapan, bölüp parçalayan bir merkezdir"¹⁸².

4.4.1. Alevilerin Diyanet ile İlgili Önerileri

Diyaneti bir sorun olarak gören¹⁸³ Aleviler, bu kurumun sorun olmaktan çıkarılması için bazı teklifler ileri sürmektedirler. Buna göre:

1- *Diyanet yeniden yapılandırılmalıdır.*

¹⁷⁵ Özgünay, "Biz Susmayacağız... Gelin Tartışalım!", *Cem* 29 (1993): 3.

¹⁷⁶ Doğan, "Yöneticiler Toplumun Gerisinde Kaldı", 93: 23.

¹⁷⁷ Öz, "Atatürkçü Cumhuriyet Devrimi Kadrosunun Din ve Vicdan Sorunsalına Yaklaşımı Diyanet İşleri Başkanlığı", *Cem* 113 (2001): 16.

¹⁷⁸ Özgünay, "Temel Haklar, Diyanetin Yetkisi ve Alevilik", *Cem* 30 (1993): 3; İftar Gözaydın, "Din, Kamu Hizmeti ve Eşitlik", *Cem* 106 (2000): 20.

¹⁷⁹ Yaman, "Cumhuriyet Sonrası Alevilik", 78: 50.

¹⁸⁰ Gözaydın, "Din, Kamu Hizmeti ve Eşitlik", 106: 21.

¹⁸¹ Özgünay, "Biz Susmayacağız... Gelin Tartışalım", 29: 3.

¹⁸² Özgünay, "Şeriat, Diyanet, Şura ve Alevilik", 31: 4.

¹⁸³ Öz, "Atatürkçü Cumhuriyet Devrimi Kadrosunun Din ve Vicdan Sorunsalına Yaklaşımı Diyanet İşleri Başkanlığı", 113: 16.

Bu yapılandırılmada dikkat edilecek nokta Diyanet'in tüm inanç gruplarını kucaklamasını sağlamak olmalıdır¹⁸⁴. Burhan Kocadağ, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın istenilen adaletli düzeni sağlaması için bünyesinde Sünni, Alevi, İsevi ve Musevi Cemaatler gibi daire başkanlıklarının kurulmasının gerekli olduğunu savunur¹⁸⁵. *Derginin* sekizinci sayısında imzasız olarak yayımlanan *Cem'in Diyanet Bildirgesi*'nde Diyanet'in kanunun kendisine verdiği görevleri tarafsızca yerine getiremeyişi dolayısıyla Aleviliğin yapısal rahatsızlıklarla dolu bir teşkilatta temsil edilmesini istemenin sağlıklı bir yaklaşım olamayacağı dile getirildikten sonra Aleviliğin; "bağımsız, güdümsüz, özerk Ülkedeki inanç gruplarının her birine, ayrı birimlerde ama bir bütünü oluşturacak şekilde temsiline olanak veren ve laik Cumhuriyet ile çatışmayan yeni bir organizasyonda" temsili savunulur¹⁸⁶. Niyazi Öktem ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tıpkı İsveç'teki gibi özerk bir statüye kavuşturulması, çeşitli inanç eğilimler de göz önünde bulundurularak adil bir düzenlemeye tabi tutulması gerektiği kanaatindedir¹⁸⁷.

2- Diyanet Kaldırılmalıdır.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın laik devlet ilkelerine ters düştüğünü iddia eden Burhan Kocadağ, bu çelişkinin kaldırılmasının zorunlu olduğunu savunur. Kocadağ, Diyanet İşleri Başkanlığı yerine Alevi ve Sünni cemaatlerin kurulması gerektiğini belirtir¹⁸⁸.

Cem Dergisi camiası Diyanet'in yeniden yapılandırılmasını, kaldırılmasına tercih ederken diğer Alevi sivil toplum kuruluşları daha çok Diyanetin tamamen tasfiye edilmesini ve inanç konularının topluma bırakılması

¹⁸⁴ Doğan, "Dedeler-Babalar Meclisi Alevilik İçin Son Derece Önemli Bir Adım Olacak", 123: 15.

¹⁸⁵ Kocadağ, "Diyanet İşleri Başkanlığı Camiler ve Cem Evleri", *Cem* 117 (2002): 26.

¹⁸⁶ *Cem*, "Cem'in Diyanet Bildirisi", *Cem* 8 (1992): 10.

¹⁸⁷ Öktem, "İsveç'te Din Devlet İlişkileri", *Cem* 73 (1998): 27.

¹⁸⁸ Kocadağ, "Laik Devlet Anlayışında Diyanet İşleri Başkanlığı", *Cem* 48 (1995): 36. Ayrıca bk. Mehmet Ali Kılıçbay, "Laiklik Herkese Gerekli", *Cem* 59 (1996): 56.

gerektiğini savunurlar¹⁸⁹. Buna karşın Abidin Özgünay, Diyaneti kaldırarak dinin cemaatlere bırakılmasının şariat tehlikesinin büyümesine neden olacağını, onun için Diyanetin devletin elinde kalmasının gerekli olduğunu savunur¹⁹⁰.

Bütün bu önerilerin temel hedefi Alevilerin Diyanette temsil edilebilmesini sağlamaktır. Alevi-Bektaşî toplumu Diyanet kurulurken etkili olamamıştır. Baki Öz'e göre Alevi-Bektaşîlerin bu dönemdeki etkisizliğinin nedeni 1921 yılında vefat etmiş olan Çelebi Cemalettin Efendi'nin ardından etkili bir liderin gelmemesidir¹⁹¹.

Alevi camianın Diyanete yönelik eleştiriler arasında Diyanet personelinin Aleviliği yeterince bilmediği, camilerde yeterince anlatmadığı¹⁹², Alevileri yok saydığı ile "husumet ve hakaret hedefi" yaptığı¹⁹³ gibi çeşitleri de bulunmaktadır.

4.4.2. Alevi Diyaneti veya Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı

Cem Vakfı'nın yaptığı en büyük etkinlikler Anadolu İnanç Önderleri toplantılarıdır. Bu toplantıların her biri bir öncekine göre daha yoğun bir katılımı gerçekleştirilmiştir. 2003 yılında üçüncüsü gerçekleştirilen toplantı aynı zamanda Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığının teşkilat yapısının da belirlendiği bir toplantı olmuştur. Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığının tüzüğüne göre temel kuruluş amacı Alevilere hizmet etmek, İslam ve Alevilik adına yapılan yanlışları düzeltmek¹⁹⁴ olarak ifade edilmiştir. 9 Kasım 2003 tarihinde yapılan seçim sonucu Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığına Ali Rıza Uğurlu seçilmiştir¹⁹⁵.

¹⁸⁹ Küçük, "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Alevi Yurttaşları", *Cem* 98 (2000): 30.

¹⁹⁰ Özgünay, "Barış Partisi Genel Başkanı Abidin Özgünay ile Söyleşi; Adlarımız Farklı Soyadımız Türkiye", röportaj Murat Küçük, *Cem* 68 (1997): 37.

¹⁹¹ Öz, "Atatürk'çü Cumhuriyet Devrimi Kadrosunun Din ve Vicdan Sorunsalına Yaklaşımı, Diyanet İşleri Başkanlığı", *Cem* 113 (2002): 16.

¹⁹² İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği* (İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 1997), 136.

¹⁹³ Hasan Gülşan, "Kimin Diyaneti", *Cem* 3 (1991): 16.

¹⁹⁴ Doğan, "Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı", (İstanbul: 2003), 4; Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı Tüzüğü, "Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı", (İstanbul: 2003), 38.

¹⁹⁵ Ali Rıza Uğurlu, "Sayın İnanç Önderlerimiz", *Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı* (İstanbul: 2003), 7.

4.5. Aleviler ve Devlet

Murat Küçük'e göre Anadolu Alevileri Atatürk'e ve onun devrimlerine destek vermelerine rağmen bu desteğin karşılığında istedikleri inanç özgürlüğüne kavuşamamışlardır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla ayinlerini yerine getirmekte zorlanan Aleviler, çok partili dönem sonrasında da istediklerine ulaşamamıştır¹⁹⁶. Alevilerin devletten beklentileri üç maddede toplanabilir.

1-Alevilik Göz Ardı Edilmemelidir.

Bu görüşü savunanlara göre devlet yüzlerce yıldır Aleviliği görmezlikten gelmektedir¹⁹⁷. Oysa Anadolu toplumu farklı din, mezhep ve etnik grupların yan yana gelmesiyle oluşmuştur. Bu mozaik hiçbir zaman toplumun kendi içinde kavga etmesine yol açmamış din ve inanç konusundaki çatışma daha çok toplum ile devlet arasında olmuştur¹⁹⁸. Devlet bütün inanç sahiplerine eşit mesafede durmalı bazı inanç sahipleri desteklenirken diğerleri göz ardı edilmemelidir¹⁹⁹.

2- Devlet Bütçesinden Pay Ayrılmalıdır.

Aleviler, devletin herkesten vergi topladığını ve bu vergiler karşılığında hizmetin de Aleviler dahil herkesi kapsamı gerektiğini savunurlar. Devletin Alevilere yapacağı yardım lütuf olarak değil, sorumluluk veya zorunluluk olarak nitelendirilir²⁰⁰. İzzettin Doğan, verginin herkesten toplanmasına karşılık, ekonomik yardımın sadece İslam'ın Sünni yorumunu benimseyenlere yapıldığını, diğer grupların ise göz ardı edildiğini iddia eder²⁰¹.

¹⁹⁶ Küçük, "75. yılda Cumhuriyet ve Aleviler", *Cem* 84 (1998): 35.

¹⁹⁷ Cem, "Alevi-Bektaşî Örgütleri Arasında Diyalog", *Cem* 73 (1998): 8.

¹⁹⁸ Ömer Uluçay, "Diyanet, Toplum ve Devlet", *Cem* 106 (2000): 23.

¹⁹⁹ Doğan, "Diyanet Tartışmaya Açılsın", röportaj Murat Küçük *Cem* 98 (2000): 28.

²⁰⁰ Cem, "Alevi-Bektaşî Örgütleri Arasında Diyalog", *Cem* 73 (1998): 8; Küçük, "Yetmiş Beşinci Yılda Cumhuriyet ve Aleviler", *Cem* 84 (1998): 35.

²⁰¹ Doğan, "Demokrasi ve Zavallı Siyasetçiler", *Cem* 62 (1997): 5.

3- Din Dersleri Zorunlu Olmamalı.

Alevi camia lâik sistemde zorunlu din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin bulunmaması veya bu derslerin seçmeli statüye geçirilmesi ve içeriklerinin de yeniden düzenlenmesi gerektiğini savunur²⁰². İçeriklerde Sünni İslâm anlayışının dışındaki diğer inançlarla birlikte Alevi inancına da yer verilmelidir²⁰³.

SONUÇ

Cem Dergisi yazarları arasında tam bir fikir birliği gözükmemekle birlikte genel olarak ön planda olan görüşleri şöylece derlemek mümkündür:

Alevi sosyal hayatını düzenlemek için; önce Kuran-ı Kerim'e, Nübüvvet ve İmamet Sünnetine başvurulur, ikinci olarak icmada delil aranır, eğer burada da hüküm yoksa ictihada müracaat edilir anlayışı *Dergî* de görülmektedir.

Aleviler çok eşliliği kabul etmez ve İslam'da da olmadığını savunur. Haksız yere boşanmaya sıcak bakılmaz hatta düşkünlük sebebi sayılır. Alevi ve Sünni evliliği konusunda ise inanç farklılıkları mazeret gösterilerek sıcak bakılmama yanında Alevi ve Sünni evliliğinin engellenmesinin yanlışlığına işaret edildiği de görülür.

Alevi sosyal yaşamında kadın erkekten farklı olarak algılanmaz. Cem ayini birlikte yapılır. Alevi kadının başını örtme zorunluluğu olmadığı gibi haremlik selamlık olgusu da yoktur. Miras eşit paylaşılır.

İçkinin haram olmadığı kabul edilir. Hatta her kesimde benimsenirse de cemlerde dolu içme geleneğinin mevcut olduğu görülmektedir.

Tavşan pis ve güvercin ise kutsal kabul edildiğinden etleri yenilmez.

²⁰² Şakir Keçeli, "Zorunlu Din Dersi ve Aleviler", *Cem* 101 (2000): 36; *Cem*, "Zorunlu Din Dersine Hayır" *Cem* 80 (1998): 40; *Cem*, "Maraş ve Sivas Bir Daha Yaşanmasın Diye Din Dersi Müfredatı Yeniden Belirlenmeli", *Cem* 100 (2000): 33.

²⁰³ Özgünay, "Cem'imizden", 52: 3; Özgünay, "Ateş Hala Yanıyor", *Cem* 44 (1995): 4; *Cem*, "Zorunlu Din Dersine Hayır", 80: 40.

Laiklik inanç özgürlüğü sağlaması dolayısıyla devletin vazifesi olarak gerekli görülerek desteklenir.

Alevilere göre ibadetin öz mekânı cemevleridir. Yeni yapılan cemevleri pek çok alanda hizmet verebilecek biçimde tasarlanmaktadır. Bu kurumlaşma yozlaşma iddialarını da beraberinde getirmiştir. Özel gecelerde özel elbiseler giyilerek yapılan cem törenleri de ibadeti değersizleştirdiği iddiasıyla eleştirilmiştir. Pek çok kuralı olup dede önderliğinde çok sayıda kişinin katılımıyla yapılan Cem, Aleviliğin temel ibadeti olarak sunulur. Cemde ve semahta yapılması gerekenlerin ayrıntılarıyla aktarılmasında ciddi bir şekilciliğin varlığı göze çarpar.

Aleviliği günümüze ulaştıran en önemli kurum olan dedelikte Hz. Peygamber'in soyundan gelme şartı üzerinde önemle durulur. Toplumun dini lideri olan dedeler şehirleşme sürecine hazırlıksız yakalanıp büyük şehirlere dağılan Alevilere ulaşmakta sorun yaşadıkları gibi donanım olarak ta bu yeni duruma uyumda sıkıntı çekmişlerdir.

Alevi toplumunda etkin sosyal kurumlardan biri olan musahipliğin kaynağı olarak Kur'an-ı Kerim sunulur ve Hz. Peygamber'in bizzat Hz. Ali ile musahip olduğu savunulur.

Suç işleyen kimseye karşı toplumun tepkisi ve boykotu olarak takdim edilen düşkünlük kul hakkı için kurulmuş bir kurum olarak ifade edilir.

Hıdırellez ve Nevruz'un Alevi-Bektaşî toplumunun bayramları olarak kutlandığı görülür.

Alevilikte müzik sanatın diğer dallarından öndedir. Cem törenlerinde saz eşliğinde semah dönüldüğü ve Aleviliği günümüze taşıyan temel kaynaklardan birisinin ozanlar olduğu *Cem Dergisi'*nde belirgindir.

Dergide İmâmiyye Şiiliği ile Anadolu Aleviliği arasına mesafe konulduğu görülür. Sıkça Alevi-Sünni mukayesesi yapılır. Sünnilik tarih boyunca Alevilerin başına gelmiş olan pek çok olumsuzluğun nedeni olarak sunulur. Sünniliği de Alevilik aleyhine kışkırtan, insanların beynine Alevi düşmanlığını yerleştiren etkenlerin sırtının doğrudan devlete dayalı olduğu savunulur.

Dergide Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Atatürk'ten sonra Alevileri

dikkate alınmadığına vurgu yapılır ve Diyanet İşleri Başkanlığı buna örnek gösterilir. Diyanet'in sadece Sünni halkın ihtiyaçlarına cevap veren bir kurum olduğu iddia edilir. Bundan dolayı Diyanet bünyesinde yeni yapılanmaların olması gerektiği savunulur. Ancak Alevi kesimin Diyanet konusundaki tavrı da kendi içerisinde farklılık gösterir. Bir grup, laiklik gerekçesiyle Diyanet'in kaldırılması gerektiğini savunurken; başka bir grup, tarikatların etkinliğinin artmaması ve şeriat yanlılarının çoğalmaması için din hizmetlerinin devlet kontrolünde olması amacıyla Diyanet'in yeniden yapılandırılması gerektiğini belirtir. Ancak isteklerinin devlet katında yeterli desteği bulamaması Alevileri başka bir çözüme de itmiştir. Cem Vakfı önderliğinde yapılan III. İnanç Önderleri Toplantısında "Alevi Diyaneti" olarak nitelendirilen *Alevi İslam Din Hizmetleri Başkanlığı* kurulmuştur.

Devletten beklenenlerin başında din derslerini zorunlu olmaktan çıkarması, din kültürü ders kitaplarına Aleviliği de koyması ve bütçeden Alevilere pay vermesi gelmektedir.

Derginin ilk sayılarında siyasete uzak durulacağına, siyasi telkinlerde bulunulmayacağına dair sözler verilmiş ancak çoğu seçimlerde okurlara sol partilere oy vermeleri gerektiği şeklinde telkinlerde bulunulmuştur.

Değişik görüş ve kimlik sahibi yazarlara sayfalarında yer vermiş olmasıyla *Cem Dergisi*'nin, Türkiye'de Alevi kesimi tanımak için ciddi bir malzeme sunduğu görülmektedir. Bunun yanında farklı Alevi anlayışlarının *Dergi*'de sunulanlarla örtüşüp örtüşmediği konusu, makalemizin hacmini aşacağından bağımsız çalışma konusu olarak görülüp ele alınamamıştır. Mevcut haliyle *Cem Dergisi*'nin üzerinde çeşitli çalışmaların yapılabileceği nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Demir, Ahmet İshak ve Yaşar Şanlı. "Cem Dergisi'ne Göre Alevilik'te Sosyal Hayat, Kurumlar ve Gelenekler". *RTEÜİFD* 11 (2017): 7-51.

KAYNAKÇA

- Atalay, Adil Ali. "Alevilikte Kadın". *Cem* 96 (1999): 56-57.
- Atalay, Adil Ali. "Ayin-i Cem'de Düşkünlük". *Cem* 89 (1999): 48-49.
- Ateş, Toktamış. "Laiklik Üzerine". *Cem* 22 (1993): 9-10.
- Aydemir, Kemal. "Derneklerin Yönetiminde Çok Dikkatli Olmalıyız". *Cem* 30 (1993): 29-31.
- Aydın, Ayhan. "Alevilikte Kurumsallaşma Cem/Cemevi Üzerine Bazı Notlar". *Cem* 107 (2000-2001): 24-27.
- Bal, Hüseyin. "Nevruz Bayramı". *Cem* 88 (1999): 44-45.
- Bal, Hüseyin. "Şahkulu Dergahında Bir Musahip Kurbanı/ Musahiplik Üzerine Bir Yorum". *Cem* 65 (1997): 56-61.
- Bal, Hüseyin. "Tasavvuf Felsefesi Alevi-Bektaşî İnancı ve Mevlevilik". *Cem* 85 (1998): 42-44.
- Bermek, Doğan. "Alevilik-Bektaşîlik-Mevlevilik Ritüelleri Üzerine". *Cem* 90 (1999): 42-46.
- Birdoğan, Nejat. *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayrımı*. İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995.
- Birdoğan, Nejat. *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1994.
- Bodrogi, Krisztina Kehl. "Alevilik Üzerine". *Cem* 6 (1991): 21-24.
- Bozkurt, Fuat. "Alevi Tören ve İnançlarının Kökeni II". *Cem* 16 (1996): 50-53.
- Canpolat, Cemal. "Alevilerin Atatürk Sevgisi Bir Devlet Büyüğüne Duyulan Sevgiden Öte Bir Tutku Düzeyindedir III". *Cem* 117 (2002): 36.
- CEM. "Alevi-Bektaşî Örgütleri Arasında Diyalog". *Cem* 73 (1993): 8-10.
- CEM. "Alevilerde Bağlama ile Nefes Söyleme Geleneği". *Cem* 117 (2002): 11-13.
- CEM. "Ayın Görünümü". *Cem* 4 (1991): 3-6.
- CEM. "Ayın Görünümü". *Cem* 5 (1991): 5-8.

- CEM. "Cem'in Diyanet Bildirisi". *Cem* 8 (1992): 10.
- CEM. "Maraş ve Sivas Bir Daha Yaşanmasın Diye Din Dersi Müfredatı Yeniden Belirlenmeli". *Cem* 100 (2000): 30-33.
- CEM. "Okuyucu Köşesi". *Cem* 38 (1994): 59-62.
- CEM. "Sorular-Cevaplar". *Cem* 59 (1996): 67.
- CEM. "Zorunlu Din Dersine Hayır". *Cem* 80 (1998): 40.
- Çamuroğlu, Reha. "Çağdaş Aleviliğin Sorunları 3". *Cem* 8 (1992): 16-17.
- Doğan, İzzettin. "Dedeler-Babalar Meclisi Alevilik İçin Son Derece Önemli Bir Adım Olacak". röportaj Ayhan Aydın. *Cem* 123 (2002): 9-6.
- Doğan, İzzettin. "Demokrasi ve Zavallı Siyasetçiler". *Cem* 62 (1997): 5.
- Doğan, İzzettin. "Diyanet Tartışmaya Açılsın". röportaj Murat Küçük. *Cem* 98 (2000): 24-28.
- Doğan, İzzettin. "Kuran'ı Yunus Emre Gözüyle Yorumlamak". röportaj Ayhan Aydın. *Cem* 95 (1999): 26.
- Doğan, İzzettin. "Yöneticiler Toplumun Gerisinde Kaldı". röportaj Ayhan Aydın. *Cem* 93 (1999): 16-25.
- Doğan, İzzettin. "Alevi Düşüncesini Günümüze Taşıyanlar". *Cem* 2 (1991): 6-7.
- Doğanay, Eraslan. "Anadolu Kültüründe Hızır İlyas". *Cem* 118 (2002): 28.
- Duygulu, Melih. "Trakya'da Bektaşilik I; Kızılckdere Köyü". *Cem* 38 (1994): 23-25.
- Erdoğan, Soner. "Sevgi, Gül ve Saz Akdeniz'le Kucaklaştı Cem Vakfı Antalya'da". *Cem* 81 (1998): 8-11.
- Erkan, Ümit. *16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2016.
- Erman, Veli. "Sultan Nevruz Bayramı". *Cem* 11 (1992): 42-44.
- Ertuna, Caner. "Alevi-Bektaşî İnancının Piyasa Düzeni: Ahilik". *Cem* 58 (1996): 56.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. "Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı ile Şiilik ve Alevilik Üzerine". röportaj Ayhan Aydın. *Cem* 77 (1998): 35-37.

- Fıçlalı, Ethem Ruhi. *İmâmîyye Şiâsi*. İstanbul: Selçuk Yayınları, 1984.
- Fırat Atilla. "Anadolu Aleviliğinde Kadın Hakları". *Cem* 98 (2000): 54-55.
- Fırat Atilla. "Hızır Orucu". *Cem* 76 (1998): 22.
- Fırat, Ahmet. "Nevruz". *Cem* 76 (1998): 39-40.
- Gölpınarlı, Abdülbakıy. *Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1983.
- Gözaydın, İştâr. "Din, Kamu Hizmeti ve Eşitlik". *Cem* 106 (2000): 20-21.
- Gülşan, Hasan. "Laiklik, Yasalar ve Alevilik". *Cem* 1 (1991): 41-42.
- Gün, Gülay. "Laisizm Alevilik ve Kadın, Tarihte Paralellikler". *Cem* 12 (1992): 11-13.
- Gündoğdu, Bülent. "Türkiye'de Ne Kadar Sünni Var?". *Cem* 126 (2002): 5-6.
- İlhan, Abo. "Hıdırellez, Hızır-İlyas Günü ve Anlamı". *Cem* 12 (1992): 24-25.
- Kaya, Cemal. "İnancımızın Partisini Kurmamız Gerek". *Cem* 24 (1993): 41.
- Keçeli, Şakir. "Zorunlu Din Dersi ve Aleviler". *Cem* 101 (2000): 24-27.
- Kılıçbay, Mehmet Ali. "Laiklik Herkese Gerekli". *Cem* 59 (1996): 56-60.
- Kocadağ, Burhan. "Batı Dünyasının Müslümanlığa ve Alevi İnançına Bakış Açısı". *Cem* 118 (2002): 30.
- Kocadağ, Burhan. "Diyanet İşleri Başkanlığı Camiler ve Cem Evleri". *Cem* 117 (2002): 26-27.
- Kocadağ, Burhan. "Laik Devlet Anlayışında Diyanet İşleri Başkanlığı". *Cem* 48 (1998): 36-37.
- Küçük, Murat. "75. yılda Cumhuriyet ve Aleviler". *Cem* 84 (1998): 32-35.
- Küçük, Murat. "Aleviler ve Seçim". *Cem* 88 (1999): 32-38.
- Küçük, Murat. "Avrupa Birliği ve Türkiye'nin Alevi Yurttaşları". *Cem* 98 (2000): 30-34.
- Küçük, Murat. "CHP ve Aleviler, Ne Seninle Ne Sensiz". *Cem* 92 (1999): 14-15.
- Küçük, Murat. "On İki Çeşit". *Cem* 90 (1999): 34.
- Markoff, Irene. "Bir Gizli İslam Mezhebinin Çözümlemesinde Dışavurumcu Kültürün Rolü, Türkiye Alevileri Örneği I", çev. Esra Danacıoğlu. *Cem* 60

(1996): 52-54.

Melikoff, Irene. *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin. İstanbul: Demos Yayınları, 1993.

Noyan, Bedri. "Alevi-Bektaşilikte Sofra Adabı, Yemek, Tuz, Helva ve Yenilmeyen Bazı Yiyecekler III". *Cem* 31 (1993): 49-50.

Noyan, Bedri. "Alevi-Bektaşilikte Sofra Adabı, Yemek, Tuz, Helva ve Yenilmeyen Bazı Yiyecekler IV". *Cem* 32 (1994): 18-19.

Noyan, Bedri. "Bektaşî ve Alevi Konusunda Bir Gezinti I". *Cem* 44 (1995): 7-9.

Noyan, Bedri. "Bektaşî ve Alevilerde Muharrem Ayini, Aşure ve Matem Erkanı". *Cem* 37 (1994): 4-9.

Noyan, Bedri. "Cemevi (Meydan) ve Cami". *Cem* 40 (1994): 5-6.

Noyan, Bedri. "Ölüm ve Ölüm Halinde Erkan IV". *Cem* 19 (1992): 34-36.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Alevilik Problemi ve Türkiye". *Cem* 42 (1994): 10-12.

Onarlı, İsmail. "Alevilik Araştırmacılığında Emektar Bir İnsan İsmail Onarlı, I". röportaj Ayhan Aydın. *Cem* 125 (2002): 14-18.

Onarlı, İsmail. "Alevilik Araştırmacılığında Emektar Bir İnsan İsmail Onarlı'yla Söyleşi". röportaj Ayhan Aydın. *Cem* 126 (2002): 32-34.

Onarlı, İsmail. "Cem Evlerinin Tarihsel Kökenleri ve Mimari-IV". *Cem* 84 (1998): 52-53.

Onarlı, İsmail. "Türbesi Tunceli'de Talipleri Çorum'da Mazgirt'te: Şeyh Çoban Ocağı". *Cem* 92 (1999): 26-27.

Orhan, Muharrem Naci. "Ahilik ve Ahiler". *Cem* 29 (1993): 8-10.

Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları 12". *Cem* 18 (1992): 26-27.

Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları 7". *Cem* 7 (1991): 11-12.

Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları 8". *Cem* 8 (1992): 22-25.

Orhan, Muharrem Naci. "Aleviliğin Esasları 9". *Cem* 9 (1992): 10-13.

Orhan, Muharrem Naci. "Dedeler ve Dedelik". *Cem* 32 (1994): 16-17.

Orhan, Muharrem Naci. "Dedeler ve Hizmetleri, Dedeye Verilen Niyazlık, Hakkullah, Çıraklık". *Cem* 37 (1994): 18-20.

- Orhan, Muharrem Naci. "Hz. Muhammed-Ali Birlikteliği". *Cem* 39 (1994): 12-14.
- Orhan, Muharrem Naci. "İbadet ve İçki". *Cem* 38 (1994): 10-12.
- Orhan, Muharrem Naci. "İslamiyet-Hz. Muhammed ve Çok Evlilik (Taaddüdü Zevcad)". *Cem* 40 (1994): 11-13.
- Orhan, Muharrem Naci. "Kızıma, Oğluma". *Cem* 49 (1995): 12-13.
- Orhan, Muharrem Naci. "Kur'an ve Hadis Tartışmaları Işığında Alevilikte Kadın III". *Cem* 21 (1993): 11-13.
- Orhan, Muharrem Naci. "Musahip Kardeşlerin Birbirine Karşı Yükümlülükleri". *Cem* 47 (1995): 29-31.
- Orhan, Muharrem Naci. "Örtünme-Tesettür". *Cem* 48 (1995): 8-11.
- Öktem, Niyazi. "Aleviler ve Muhalefet". *Cem* 64 (1997): 28-29.
- Öktem, Niyazi. "Anadolu Aleviliği 2". *Cem* 58 (1996): 22-25.
- Öktem, Niyazi. "Din ve Mezhep Arasında Diyalog". *Cem* 10 (1992): 8-9.
- Öktem, Niyazi. "Hallac-ı Mansur ve Anadolu Aleviliği". *Cem* 29 (1993): 5-7.
- Öktem, Niyazi. "İsveç'te Din Devlet İlişkileri". *Cem* 73 (1998): 26-27.
- Öktem, Niyazi. "Sorunlar". *Cem* 19 (1992): 9-11.
- Öktem, Niyazi. "Yasak Hayvan". *Cem* 28 (1993): 7-8.
- Öz, Baki. "Alevi Ocakları ve Dedelik". *Cem* 109 (2001): 29-30.
- Öz, Baki. "Aleviliğin Bir Türevi Olan Ahilik". *Cem* 29 (1993): 16-18.
- Öz, Baki. "Alevilik Üzerine Bir Çözümleme". *Cem* 6 (1991): 46-48.
- Öz, Baki. "Alevilik ve Ateizm". *Cem* 42 (1994): 29-30.
- Öz, Baki. "Alevilik ve Cumhuriyet". *Cem* 60 (1996): 44-45.
- Öz, Baki. "Atatürkçü Cumhuriyet Devrimi Kadrosunun Din ve Vicdan Sorunsalına Yaklaşımı, Diyanet İşleri Başkanlığı". *Cem* 113 (2001): 14-16.
- Öz, Baki. "Hz. Ali Yanlılığının Doğuşu". *Cem* 121 (2002): 24-26.
- Öz, Baki. "Mevlevilik İçerisindeki Alevilik Çizgisi". *Cem* 87 (1999): 22-23.
- Öz, Baki. "Türk-İslam Tarihi İçerisinde Aleviliğin Konumu". *Cem* 20

- (1993): 36-38.
- Özdurmaz, Mehmet. "Tarikatın Kaynağı", *Cem* 83 (1998): 52.
- Özgünay, Abidin. "Ahilik Aleviliktir". *Cem* 17 (1992): 3-5.
- Özgünay, Abidin. "Alevi Fıkhı". *Cem* 52 (1995): 4-5.
- Özgünay, Abidin. "Alevi Usul-i Fıkhı". *Cem* 53 (1995): 2-3.
- Özgünay, Abidin. "Aleviler R.P. ile Cennete Bile Girmez". *Cem* 33 (1994): 3-6.
- Özgünay, Abidin. "Alevilik Nedir Ne Değildir III". *Cem* 19 (1992): 3-5.
- Özgünay, Abidin. "Alevilik ve Cemevleri". *Cem* 56 (1994): 3-4.
- Özgünay, Abidin. "Alevinin Namusu Ülkenin Namusudur". *Cem* 45 (1995): 2-4.
- Özgünay, Abidin. "Ateş Hala Yanıyor". *Cem* 44 (1995): 3-4.
- Özgünay, Abidin. "Barış Partisi Genel Başkanı Abidin Özgünay ile Söyleşi; Adlarımızı Farklı, Soyadımız Türkiye". Röportaj Murat Küçük. *Cem* 68 (1997): 32-37.
- Özgünay, Abidin. "Biz Susmayacağız... Gelin Tartışalım". *Cem* 29 (1993): 3-4.
- Özgünay, Abidin. "Cem'imizden". *Cem* 10 (1992): 2.
- Özgünay, Abidin. "Cem'imizden". *Cem* 32 (1994): 2-3.
- Özgünay, Abidin. "Cem'imizden". *Cem* 52 (1995): 2-3.
- Özgünay, Abidin. "Şeriat, Diyanet, Şura ve Alevilik". *Cem* 31 (1993): 3-5.
- Özgünay, Emre. "Hızır-İlyas (Hıdırellez) *Cem* 36 (1994): 36-37.
- Özlük, Halit. "Aleviliğin Özü Eline, Diline, Beline Sahip Olmak". *Cem* 82 (1999): 40-41.
- Roux, Jean-Paul. "Türk İnancında Tavşanın Yeri". çev. İlhan Cem Erseven. *Cem* 8 (1992): 42-45.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. "Alevilik ve Bektaşiliğin Ahilikle İlişkisi-Fütüvvetnamelere Göre-". *İslamiyat* 3 (2003): 93-110.
- Saygı, Hakkı. "Hızır'ın Anlamı". *Cem* 118 (2002): 24-25.
- Sevioğlu, Ali. "Aleviler ve Devlet". *Cem* 66 (1997): 61-63.

- Sümer, Ali. "Anadolu'da Nevruz ve Tarihi Kaynaklar". *Cem* 76 (1998): 32-34.
- Sümer, Ali. "Hacı Bektaş'a Selam". *Cem* 52 (1995): 14-17.
- Şanlı, Hayri. "Hızır ve Hızır Orucu". *Cem* 118 (2002): 21-23.
- Şener, Cemal. "Seçim ve Aleviler". *Cem* 5 (1991): 32-34.
- Şener, Cemal. *Alevilik Olayı*. İstanbul: Ant Yayıncılık, 2004.
- Tanyol, Cahit. "Alevi Şeriatı ve Laiklik". *Cem* 36 (1994): 5-6.
- Tanyol, Cahit. "Alevi Şeriatı". *Cem* 44 (1995): 5-6.
- Tanyol, Cahit. "Alevilik, Yani Türk Müslümanlığı Olmasaydı, Diyar-ı Rum'u Diyar-ı Türk Yapamazdık". röportaj Ayhan Aydın. *Cem* 76 (1998): 11-13.
- Tanyol, Cahit. "Hz. Hüseyin ve Kerbelâ". *Cem* 49 (1995): 5-6.
- Tanyol, Cahit. "Tarikat ve Kadın". *Cem* 10 (1992): 6-7.
- Taş, Hatice. "Alevilikte Ana". *Cem* 63 (1997): 20-21.
- Timuçin, Afşar. "Laiklik İçin Notlar". *Cem* 37 (1994): 15-17.
- Tökin, Firuzan Husrev. "İslamiyet'te Şiilik". *Cem* 36 (1994): 18-19.
- Tükek, Yaşar. "Fütüvvet Kurallarının Ahiliğe Dönüşümü ve "Günümüzde Ahilik". *Cem* 94 (1999): 52-55.
- Uçar, Yaşar. "32 Pare Alevilik". *Cem* 57 (1996): 21-23.
- Uçar, Yaşar. "Kurtuluş Alevi Felsefesindedir". *Cem* 39 (1994): 3-6.
- Uğurlu, Ali Rıza. "Alevilik ve İbadet". *Cem* 117 (2002): 21.
- Uluçay, Ömer. "Diyanet, Toplum ve Devlet". *Cem* 106 (2000): 22-23.
- Üzüm, İlyas. *Günümüz Aleviliği*. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi, 1997.
- Varlık, A. Ağa. "İbadet Yerlerinde Mum Yakmak". *Cem* 29 (1993): 41-42.
- Yaman, Ali. "Alevilikte Dedelik Kurumu Üzerine Araştırmalar II". *Cem* 63 (1997): 66-67.
- Yaman, Ali. "Cumhuriyet Sonrası Alevilik". *Cem* 78 (1998): 49-51.
- Yaman, Mehmet. "(13-14-15 Şubat Hızır Orucunu Karşılama...) Hazret-i Hızır, Hızır-İlyas, Hızır orucu ve Hıdırellez Bayramı II". *Cem* 45 (1995): 33-35.
- Yaman, Mehmet. "Hazret-i Hızır, Hızır-İlyas, Hızır Orucu ve Hıdırellez

Bayramı I". *Cem* 44 (1995): 32-34.

Yaman, Mehmet. "Kurban, Kurban Bayramı ve Hıdırellez". *Cem* 48 (1995): 32-34.

Yücel, Sabri. "24 Aralık Genel Seçimleri ve Demokrasi Cephesi". *Cem* 55 (1995): 34-35.

Yücel, Sabri. "Cemevleri Açılırken". *Cem* 43 (1994): 35-37.

Zelyut, Rıza. "Alevilik Nedir I". *Cem* 58 (1996): 12-16.

Zelyut, Rıza. "Alevilik Nedir V". *Cem* 63 (1997): 52-55.

Zelyut, Rıza. *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*. İstanbul: Karacaahmet Sultan Kültür Ve Tanıtım Derneği Yayınları, 1998.